

EIROPAS *CONSEIL*
PADOME *DE L'EUROPE*

Pret sievietēm vērstas vardarbības apkarošana

Pētījums par Eiropas Padomes dalībvalstu veiktajiem pasākumiem un darbībām

<http://www.ecb.int>.

Pret sievietēm vērstas vardarbības apkarošana

Pētījums par Eiropas Padomes dalībvalstu veiktajiem pasākumiem un darbībām,

ko sagatavoja prof. Dr. Kerola Hāgemane-Vaita [*Carol Hagemann-White*],
kurai palīdzēja Judīte Katenbrinka [*Judith Katenbrink*] un Heike Rābe [*Heike Rabe*],
Osnabrikas Universitāte, Vācija

**Cilvēktiesību ģenerāldirektorāts
Strasbūra, 2006**

Līdztiesības nodaļa
Cilvēktiesību ģenerāldirektorāts
Eiropas Padome
F-67075 *Strasbourg Cedex*

© Eiropas Padome, 2006

Iespiests Eiropas Padomē

Eiropas Padome

Eiropas Padome ir politiska organizācija, ko 1949. gada 5. maijā dibināja desmit Eiropas valstis, lai veicinātu lielāku tās dalībvalstu vienotību. Tagad tajā ietilpst 46 Eiropas valstis.¹

Galvenie šīs organizācijas mērķi ir veicināt demokrātiju, cilvēktiesības un tiesiskumu un izstrādāt kopīgu nostāju attiecībā uz politiskām, sociālām, kultūras un tiesiskām problēmām tās dalībvalstīs. Kopš 1989. gada tā ir apvienojusi lielāko daļu no Centrāleiropas un Austrumeiropas valstīm un atbalstījusi to centienus īstenot un nostiprināt savas politiskās, tiesiskās un administratīvās reformas.

Eiropas Padomes pastāvīgā mītne atrodas Strasbūrā (Francijā). Saskaņā ar Statūtiem to veido divas iestādes: Ministru komiteja, kuras sastāvā ir 46 dalībvalstu ārlietu ministri, un Parlamentārā asambleja, kas ietver visu 46 valstu parlamentu delegācijas. Eiropas Padomes Vietējo un reģionālo pašvaldību kongress pārstāv dalībvalstu vietējās un reģionālās pašpārvaldes.

Eiropas Cilvēktiesību tiesa ir tiesas instance, kuras kompetencē ir izskatīt sūdzības, ko pret valsti iesniegušas privātpersonas, asociācijas vai citas līgumslēdzējas valstis, pamatojoties uz Eiropas Cilvēktiesību konvencijas pārkāpumiem.

Eiropas Padome un sieviešu un vīriešu līdztiesība

Jautājumu izskatīšana saistībā ar sieviešu un vīriešu līdztiesību, ko uzskata par cilvēka pamattiesībām, ir Sieviešu un vīriešu līdztiesības koordinācijas komitejas (*CDEG*) pienākums. Ekspertiem, kas veido komiteju (vienam no katras dalībvalsts), ir uzticēts uzdevums stimulēt rīcību valsts līmenī, kā arī Eiropas Padomē, lai panāktu sieviešu un vīriešu reālu līdztiesību. Tālab *CDEG* veic analīzes, pētījumus un izvērtējumus, definē stratēģijas un politikas pasākumus un vajadzības gadījumā izstrādā atbilstošus juridiskos dokumentus.

Informāciju par Eiropas Padomes darbībām saistībā ar sieviešu un vīriešu līdztiesību, lūdzu, sk. mūsu tīmekļa vietnē: <http://www.ecb.int>.

Līdztiesības nodaļa
Cilvēktiesību ģenerāldirektorāts
Eiropas Padome
F-67075 *Strasbourg Cedex*

Tālr.: +33 (0)388 41 20 00. Fakss: +33 (0)3 88 41 27 05. E-pasts: dg2.equality@coe.int.

¹ Albānija, Andora, Apvienotā Karaliste, Austrija, Azerbaidžāna, Beļģija, Bijusī Dienvidslāvijas Maķedonijas Republika, Bosnija un Hercegovina, Bulgārija, Čehijas Republika, Dānija, Francija, Grieķija, Gruzija, Horvātija, Igaunija, Itālija, Īrija, Īslande, Kipra, Krievija, Latvija, Lihtenšteina, Lietuva, Luksemburga, Malta, Moldova, Monako, Nīderlande, Norvēģija, Polija, Portugāle, Rumānija, Sanmarīno, Serbija un Melnkalne, Slovākijas Republika, Slovēnija, Somija, Spānija, Šveice, Turcija, Ukraina, Ungārija, Zviedrija.

Saturs

Problēma, ko rada pret sievietēm vērsta vardarbība

Problēmas apmērs	7
Vardarbības cena	8
Avoti virzības novērtēšanai dalībvalstīs	12

Pasākumi upuru aizsardzībai

Tiesiskie pasākumi	14
Drošības pasākumi, pakalpojumi un atbalsts	16
Vardarbības izdarītāja resocializācija	17
Saistība ar bērnu aizsardzību	18

Pasākumi pret sievietēm vērstas vardarbības nepieļaušanai un tās sodīšanai

Sodīšana un kriminālvajāšana	19
Neiesniegtas prasības un prasību novirzīšana	21
Seksuāla uzmākšanās un vajāšana	22
Aizstāvības loma	22

Pieejas saiknes veidošanai starp dažādiem tiesiskiem regulējumiem

Saiknes veidošana starp krimināltiesībām un aizsardzības pasākumiem	23
Saiknes veidošana starp ģimenē izdarītas vardarbības sodīšanu un noteikumu par saskarsmi ar bērnu	23
Saiknes veidošana starp ģimenē izdarītas vardarbības apkarošanas pasākumiem un imigrācijas tiesību aktiem	24
Sistemātiska iestāžu sadarbība, lai nodrošinātu efektīvu un ātru intervenci	24

Holistiskas pieejas un izpratnes veidošana

Īpaši vispārējie tiesību akti	25
Ieteikuma Rec (2002) 5 izplatīšana un starpnozaru izpratnes veidošana	26
Nacionālie rīcības plāni.....	26
Izglītība un profesionālā sagatavošana	27

Virzības uzraudzība dalībvalstīs

Atbildes uz CDEG apsekojumu	28
Ieteikumi turpmākai uzraudzībai	36

Kopsavilkums un ieteikumi

Pasākumi upuru aizsardzībai un neatkarības nodrošināšanai	38
Pasākumi vardarbības sodīšanai un novēršanai	39
Starpnozaru pasākumi	39

I papildinājums. Ieteikuma Rec (2002) 5 izplatīšana

II papildinājums. Uzraudzības sistēmas rezultāti

1. daļa. Problēma, ko rada pret sievietēm vērsta vardarbība

Pret sievietēm vērsta vardarbība ir starptautiski atzīts cilvēka pamattiesību pārkāpums. Šī globālā problēma ir aplūkota starptautiskās konferencēs – Apvienoto Nāciju Organizācijas Konferencē par cilvēktiesībām (Vīne, 1993) un ceturtajā Pasaules konferencē par sievietēm (Pekina, 1995), kā arī jau daudzus gadus ir dažādi apspriesta Eiropas Padomē. 2002. gada 30. aprīlī Ministru komiteja pieņēma Ieteikumu Rec (2002) 5 par sieviešu aizsardzību pret vardarbību, izveidojot sistēmu vispusīgai pieejai.

Ieteikuma Rec (2002) 5 īstenošanas un turpmākās izpildes speciālistu grupa 2003. gada janvārī dalībvalstīm izsūtīja anketu, lai novērtētu īstenošanu attiecīgajā laikā, un pēc tam izstrādāja uzraudzības sistēmu, kas pamatota ar rādītājiem un paskaidrojumiem attiecībā uz tā turpmāku izpildi. 2005. gada jūnijā CDEG šo uzraudzības dokumentu izsūtīja visām dalībvalstīm, lūdzot atbildēt līdz 2005. gada 15. novembrim. Šajā pētījumā tiek izmantots EG-S-MV darbs un tās 2003. gada aptaujas rezultāti, kā arī 2005. gadā CDEG veiktais apsekojums. Tajā izmantoti arī daudzu valstu izpētes novērtējumi dažādu pasākumu efektīvai darbībai, kas apkopoti visaptverošā Eiropas izpētes tīklā¹, kā arī padziļināti vairāku atsevišķu valstu pētījumi.

1.1. Problēmas apmērs

Lai gan visā pasaulē vardarbībai pret sievietēm tiek pievērsta pastiprināta uzmanība un ir jau rasti daudzi risinājumi gan politiskā līmenī, gan praksē, ir rīkotas kampaņas un pasākumi, lai apkarotu pret sievietēm vērstu vardarbību, un ir izveidoti dienesti, kas atbalsta un aizsargā vardarbības upurus, tomēr dažādu formu vardarbība pret sievietēm ir plaši izplatīta visās Eiropas valstīs.

Kopš 1995. gada dalībvalstis aizvien biežāk ir uzdevušas veikt plašus apsekojumus, lai novērtētu pret sievietēm vērstās vardarbības apmēru; pašlaik ir pieejami vismaz sešpadsmit šādi pētījumi.² Papildus šiem nacionālajiem mēģinājumiem ir pētīts arī viktimizācijas apmērs veselības aprūpes sistēmā, kur vardarbību piedzīvojušo sieviešu skaits parasti procentuāli ir lielāks nekā visu iedzīvotāju vidū, neatkarīgi no iemesla, kādēļ viņām nepieciešama veselības aprūpe. Dati par vardarbības izplatību, respektīvi, par to, cik liela daļa no visiem iedzīvotājiem ir sievietes, kuras ir piedzīvojušas vardarbības aktus, atšķiras atkarībā no izmantotās metodoloģijas, bet pārskats liecina, ka dažādās valstīs no vienas piektās daļas līdz vienai ceturtajai daļai sieviešu vismaz reizi pieaugušā vecumā ir pieredzējušas fizisku vardarbību un vairāk nekā viena desmitā daļa sieviešu ir piedzīvojusi seksuālu vardarbību³ ar spēka lietošanu. Rādītāji par visiem vardarbības veidiem, tostarp

¹ "Koordinēta darbība pret cilvēktiesību pārkāpumiem" [Coordination Action on Human Rights Violations] (CAHRV), starpdisciplīnu tīkls, kas tika izveidots 2004.–2007. gadā saistībā ar ES 6. pamatprogrammu un kas aptvēra 22 institucionālos partnerus un vēl 50 papildu individuālos pētniekus kopā no 23 Eiropas valstīm, tostarp no Apvienotās Karalistes, Austrijas, Beļģijas, Bijušās Dienvidslāvijas Republikas, Bulgārijas, Čehijas Republikas, Dānijas, Francijas, Igaunijas, Itālijas, Izraēlas, Latvijas, Lietuvas, Nīderlandes, Norvēģijas, Polijas, Rumānijas, Somijas, Spānijas, Šveices, Ungārijas, Vācijas, Zviedrijas.

² Nacionāli reprezentatīvi apsekojumi ir pabeigti un publicēti Apvienotajā Karalistē (Anglijā un Velsā, Skotijā), Beļģijā, Dānijā, Francijā, Igaunijā, Īrijā, Lietuvā, Nīderlandē, Norvēģijā, Portugālē, Somijā, Spānijā, Šveicē, Vācijā, Zviedrijā. Dati valsts līmenī ir apkopoti arī Bosnijā un Hercegovinā, Čehijas Republikā, Horvātijā, Islandē, Slovākijā un Turcijā, bet nav publikāciju vai arī tās nav pieejamas plaši saprotamā valodā. Pārskatu sk. Martinez, M., Schröttle, M. et al., *Report on the state of European research on the prevalence of interpersonal violence and its impact on health and human rights*, 2005., <http://www.cahrn.uniosnabrueck.de>.

³ Seksuālas vardarbības definīcijas ir ļoti atšķirīgas; saskaņā ar visšaurāk formulētajām definīcijām, kurās iekļauta tikai izvarošana un piespiedu dzimumakts (neskaitot izvarošanas mēģinājumu), tendence ir uzskatīt, ka šādas vardarbības izplatības līmenis ir 4–5 %.

par vajāšanu, sasniedz 45 %. Vēl svarīgāk ir tas, ka attiecībā uz sievietēm atšķirībā no vīriešiem, kuri arī piedzīvo fizisku vardarbību, lielāko daļu šādu vardarbības aktu veic vīrieši to tiešā sociālajā vidē, visbiežāk viņu partneri vai bijušie partneri. Ievērojama daļa sieviešu cieš no vardarbības ģimenē, kas definēta kā atkārtota fiziska, emocionāla vai seksuāla izmantošana un kas var radīt vai rada bailes, ciešanas un ļoti bieži arī kaitējumu veselībai. Sekundāro datu analīze, kas pašlaik tiek veikta vairākās valstīs, pamato aplēsi, ka apmēram 12–15 % no visām sievietēm pēc 16 gadu sasniegšanas ir bijušas saistītas ar vardarbību ģimenē. Būtiski augstāki ir rādītāji par fizisku un seksuālu vardarbību, ko veikusi bijušie partneri pēc tam, kad panākta laulāto šķirtība, un tas liecina, ka netiek garantēta sieviešu aizsardzība, izbeidzot attiecības, kurās viņas ir cietušas.

Vardarbība nopietni iespaido veselību, un šīs sekas sniedzas daudz tālāk par tādiem tūlītējiem kaitējumiem kā sasitumi un skrambas, lūzumi, plēstas brūces un nobrāzumi un mazinātas fiziskās spējas. Parasti ietekme uz veselību ietver psihosomatiskas problēmas, piemēram, hroniskus sāpju sindromus, ēšanas traucējumus, pēctraumas stresa radītos traucējumus, fobijas un panikas, depresiju un nemieru. Pastāv lielāka iespējamība, ka sievietes, kuras ir bijušas fiziski, seksuāli vai emocionāli izmantotas, pārmērīgi lieto nikotīnu, alkoholu vai psihofarmakoloģiskās zāles. Viņām ir nepieciešama arī psihiatra aprūpe četras līdz piecas reizes biežāk nekā pārējām sievietēm, un viņas piecas reizes biežāk ir centušās izdarīt pašnāvību u. c. Tiek iespaidota arī viņu seksuālā un reproduktīvā veselība – šīs sievietes ir pakļautas augstākam nevēlamas grūtniecības un fatālu ievainojumu riskam un pastāv lielāka iespējamība, ka viņām grūtniecības laikā radīsies sarežģījumi un notiks spontāna aborts, kā arī augstāks seksuāli transmisīvo slimību un citu ginekoloģisku traucējumu, neauglības un seksuālās disfunkcijas risks.⁴

Pētījumā ir norādīts, ka gadījumā, ja bērns ir liecinieks vardarbībai ģimenē un aug vidē, kur notiek vardarbība, tas negatīvi iespaido viņa emocionālo un garīgo veselību un uzvedību un palielina risku, ka viņš cietīs no traumatiska stresa simptomiem, psihosomatiskām slimībām, uzmanības trūkuma izraisītiem traucējumiem un iegūs pieticīgu izglītību.⁵ Turklāt visticamāk, ka zēni, kas ir liecinieki vardarbībai pret savu māti, pieaugot arī paši kļūs vardarbīgi pret savu partneri; meitenēm ar šādu pieredzi ir divreiz lielāka iespējamība nekā citām meitenēm kļūt par upuri vardarbībai ģimenē un četras reizes lielāka iespējamība pieaugušā vecumā piedzīvot seksuālu vardarbību. Tādēļ, ja sabiedrība efektīvi neaizsargās sievietes pret vardarbību, bērni neaugs labvēlīgos apstākļos un nākamā paaudze, iespējams, atkārtos uz dzimumu balstītas vardarbības modeli.

1.2. Vardarbības cena

Uz dzimumu balstīta vardarbība iespaido gan plašāku sabiedrību, gan konkrēto upuri. Tā rada sāpes, bailes un ciešanas, samazina par upuriem kļuvušo sieviešu spēju sniegt produktīvu ieguldījumu ģimenē, ekonomikā un sabiedriskajā dzīvē un patērē sociālo dienestu, tiesu sistēmas, veselības aprūpes iestāžu un darbinieku resursus – attiecībā uz šīm

⁴ Pārskatus par iespaidu uz sieviešu veselību sk. publikācijās Plichta, S.B., "Intimate partner violence and physical health consequences", *J Interp Viol* 19 (2004) 11, 1296.–1323. lpp.; Campbell, J.C., "Health consequences of intimate partner violence", *Lancet* 359 (2002), 1331.–1336. lpp.; Heise, L.L., Ellsberg, M. un Gottemoeller, M., *Ending violence against women*, Baltimora, MD, 1999 (*Population Reports*, L sērija, Nr. 11); Krug, E.G. et al., (2002), *World report on violence and health*, Pasaules Veselības organizācija, Ženēva.

⁵ Sk., piemēram, šādas publikācijas: Hester M., Pearson, C. un Harwin, N., *Making an Impact: Making an Impact: Children and Domestic Violence: A Reader*, Londona, 2000., Graham-Berman, S. un Levendosky, A.A., *Traumatic stress symptoms in children of battered women*, *Journal of Interpersonal Violence*, 13 (1998), 111.–128. lpp., vai Tunstill, J. un Aldgate, J., *Services for Children in Need, Studies in Evaluating the Children Act 1989*, Londona, 2000.

izmaksām jāņem vērā gan cilvēku ciešanas, gan ekonomiskie zaudējumi. Vispārīgā nozīmē tā būtiskai iedzīvotāju daļai samazina izglītības ieguves iespējas, mobilitāti un inovācijas spēju – par upuriem kļuvušajām sievietēm, bērniem, kas ir vardarbības liecinieki, un pat destruktīvo darbību veicējiem tiek ierobežots potenciāls. Sabiedrībai, kas iecietīga pret vardarbību, kura šķietami attiecas tikai uz kāda privāto dzīvi, būs vāja konkurētspēja nākotnes ekonomikā, kuras pamatā būs zināšanas un jaunrades spēja. Tādējādi vardarbības izmaksu analīze parāda ieguvumu, kas varētu rasties, samazinot un novēršot vardarbību. Vardarbības augstās izmaksas uzsver faktu, ka uz dzimumu balstīta vardarbība ir sociāla, valsts, nevis vairs privāta problēma un ka tā ir steidzami jārisina, jo par to maksā visa sabiedrība, valdības, indivīdi, organizācijas un uzņēmumi.

Eiropā veikto pētījumu metodoloģija

Par vardarbības radītajām izmaksām joprojām ir veikts relatīvi maz pētījumu, jo tie jāpamato ar datiem, kas raksturo gan izplatību (sieviešu skaits, kuras cieš no vardarbības), gan biežumu (vardarbības aktu skaits gada laikā), un tādējādi ir nepieciešama iestāžu atbilstoša rīcība; šie dati tikai patlaban sāk kļūt pieejami. Provizoriskās aplēses ir veiktas attiecībā uz Apvienoto Karalisti, Nīderlandi, Somiju, Spāniju un Šveici. Vairumā pētījumu galvenā uzmanība ir koncentrēta uz vardarbību pret sievietēm ģimenē, kas tiek definēta kā vīriešu fiziska, psiholoģiska un seksuāla vardarbība pret sievietēm. Lai gan metodoloģiskās pieejas ir dažādas, kopumā izmanto trīs dažādus informācijas veidus, t. i., vardarbības biežuma vai izplatības rādītājus, datus par to, cik sievietes meklējušas palīdzību noteiktos dienestos pēc vardarbības ģimenē, un šo noteikto dienestu un pasākumu izmaksas. Pamatojoties uz šiem skaitļiem – vardarbības biežums, pakalpojumu izmantošanas biežums, tiesiskie un politiskie pasākumi un pakalpojumu un pasākumu izmaksas – tiek aprēķinātas vardarbības kopējās izmaksas, kas radušās pilsētai, reģionam vai valstij.

Vardarbības izmaksas ietekmē ļoti daudzas jomas un nozares, piemēram, veselības aprūpi, sociālos dienestus, ražošanas apjomu, policiju, kriminālās tiesvedības, civiltiesības nozares un mājokļu jomu. Šīs izmaksu kategorijas var iedalīt divās plašās grupās – netiešās izmaksas un tiešās izmaksas. Netiešās (jeb nemateriālās) izmaksas un pabalsti ir saistīti ar cilvēku ciešanām, sāpēm un bailēm, ko izjūt vardarbības ģimenē, seksuālas vardarbības vai vajāšanas upuri, kā arī uz to dzīves sagraušanu, piemēram, uz nepieciešamību atstāt savas personiskās mantas un sociālos tīklus, meklējot drošību, uz nepieciešamību mainīt darbu vai pārcelties. Tās ietver vardarbības aktu ilgtermiņa ietekmi uz upuriem un šo aktu veicējiem, piemēram, psiholoģiskas un psihosomatiskas slimības, un dažos pētījumos ir konstatētas zaudētas algas un pabalsti. Netiešās izmaksas ir ļoti grūti novērtēt, jo sieviešu, viņu draugu un tuvinieku un bērnu fiziskajām un psiholoģiskajām ciešanām nav objektīvas vērtības naudas izteiksmē. Tiešās (jeb materiālās) izmaksas un pabalsti tiek attiecināti uz izmaksām, kas saistītas ar dažādu atvieglojumu, resursu un pakalpojumu nodrošināšanu sievietēm pēc vardarbības piedzīvošanas. Tādējādi materiālās izmaksas tiešā veidā rada gan vardarbības akti, gan nepieciešamie reakcijas pasākumi, kurus veic sociālie darbinieki, kas ir atbildīgi par šādu aktu nepieļaušanu vai to seku mazināšanu.

Galvenie atzinumi

Jodaniss [Yodanis] un Godenci [Godenzi] savā publikācijā (1999)⁶, pamatojoties uz nacionālu apsekojumu un oficiāliem statistikas datiem no dažādiem avotiem, aprēķināja ikgadējās izmaksas, ko **Šveicei** (apmēram 7,5 miljoni iedzīvotāju) rada pret sievietēm vērsta

⁶ Yodanis, K.L. un Godenzi, A., *Report of the Economic Costs of Violence Against Women*, Frīburga, 1999.

vardarbība ģimenē. Izmantojot izplatības rādītāju 11,3 % apmērā 12 mēnešu periodā, lai aptuveni noteiktu vardarbības aktu skaitu gadā, viņi aplēsa, ka vardarbība ģimenē Šveices valdībai izmaksā 260 miljonus eiro⁷ (jeb gandrīz 35 eiro uz iedzīvotāju). Kategorijas ar visaugstākajām izmaksām bija kriminālās tiesvedības joma (tostarp policija, cietumi un tiesas), kur izmaksas sasniedza gandrīz 122 miljonus eiro, un veselības aprūpes nozare (tostarp aprūpe slimnīcā, ārsta aprūpe un zāles), kur izmaksas sasniedza 52 miljonus eiro. Sociālā joma ietvēra palīdzības tālruņus, konsultēšanu un patversmes, un izmaksas šajā jomā bija 5,8 miljoni eiro. Aplūkojot sīkākas izmaksu kategorijas, vislielākās izmaksas bija saistītas ar policijas darbu (56 miljoni eiro), ārsta aprūpi (52 miljoni eiro), tiesām un valsts palīdzību (katrā kategorijā aptuveni 47 miljoni eiro). Vismazākās izmaksas saistījās ar palīdzību upuriem, patversmēm, krīzes atbalstu un izpēti. Tādējādi tiešais atbalsts upuriem ir visekonomiskākais intervences veids, un, ja tas ir efektīvs, pastāv liela iespēja samazināt sociālās izmaksas visdārgākajās jomās.

Somijā divos pētījumos apstiprinājās fakts, ka jebkura veida vardarbība pret sievietēm valstij, vietējām iestādēm, kā arī konkrētajam upurim izmaksā ļoti dārgi. Vienā pētījumā⁸ tika novērtētas tiešās mēneša izmaksas, ko 2001. gada novembrī radījusi pret sievietēm vērsta vardarbība (kas galvenokārt tika atzīta par partnera vardarbību) vidēja lieluma pilsētai (apmēram 46 000 iedzīvotāju) un kas tika konstatētas pašvaldības administratīvajos sektoros (iestādes datu vākšanas veidlapās reģistrēja tos gadījumus, kad klients bija vērsies pēc palīdzības saistībā ar vardarbību). Datu vākšanas un analīzes vienība bija saskare ar klientu; tādējādi vienam un tam pašam klientam viena mēneša laikā varēja būt vairāk nekā viena saskare. Šajā pētījumā ikgadējās izmaksas pilsētai tika novērtētas 1,2 miljonu eiro apmērā (jeb 27 eiro uz vienu iedzīvotāju), no kuriem sociālajā jomā (tostarp patversmes, mājkalpotāju dienests, bērnu labklājības dienesti, skolu pārvalde, krīzes atbalsts, baznīcas veiktais sociālais darbs, ģimenes konsultāciju klīnika) radās vislielākās izmaksas gandrīz 660 000 eiro apmērā salīdzinājumā ar izmaksām veselības aprūpes nozarē (tostarp slimnīcas un poliklīnikas, pacientu transportēšana un psihiatriskā un psiholoģiskā ārstēšana veselības aprūpes centros) (240 000 eiro) un kriminālās tiesvedības jomā (tostarp policija, lietas iztiesāšanas, cietums, kriminālvajāšana, juridiskās palīdzības biroji, starpniecība) (340 000 eiro).⁹ Pretstatā Šveicē veiktajam pētījumam Somijas pētījums sociālo jomu neiedala upurim sniegtajos pakalpojumos un vispārīgākā to iestāžu darbā, kas gādā par jaunatnes labklājību. Ikgadējās paredzamās izmaksas valsts līmenī bija 91 miljons eiro.

Otrā pētījumā, kas tika veikts valsts līmenī,¹⁰ pamatojoties uz statistikas informāciju saistībā ar to iestāžu darbību, kas apkaro pret sievietēm vērstu vardarbību, intervijām ar ekspertiem un valsts viktimizācijas apsekojumu, kopējās tiešās izmaksas 1998. gadam tika paredzētas aptuveni 50 miljonu¹¹ eiro apmērā veselības aprūpes nozarē (7 miljoni eiro), sociālajā jomā (15 miljoni eiro) un kriminālās tiesvedības jomā (27 miljoni eiro). Netiešās izmaksas tika paredzētas vismaz 56 miljoni eiro apmērā. Tas atbilst tiešajām izmaksām 9,60 eiro apmērā un netiešajām izmaksām vēl 10,70 eiro apmērā uz vienu iedzīvotāju.

⁷ Labākai salīdzināšanai izmaksas (pētījumā norādītas Šveices frankos) tika izteiktas eiro (1 SFR = 0,648 EUR); visas summas ir noapaļotas.

⁸ Heiskanen M. un Piispa, M., *The Costs of violence in a municipality*, Helsinki, 2002.

⁹ Iemesls izmaksu nelielajam apjomam, kas tika konstatēts saistībā ar veselības aprūpi un policijas darbu, ir datu vākšanas metode, jo tika iekļauti tikai tie klienti, kuru gadījumā vardarbība tika atzīta. Ja vien netiek organizēta īpaša apmācība, ļoti iespējams, ka vairāk ar vardarbību saistītu gadījumu identificēs sociālajā jomā, aplūkojot problēmu sociālo kontekstu.

¹⁰ Piispa, M. un Heiskanen, M., *The price of violence. The costs of men's violence against women in Finland*, Helsinki, 2001.

¹¹ Labākai salīdzināšanai izmaksas (pētījumā norādītas Somijas markās) tika izteiktas eiro (1 FIM = 0,168 EUR).

Volbijs [Walby] (2004)¹² aprēķināja ikgadējās izmaksas, ko **Anglijai un Velsai** 2001. gadā radīja pret sievietēm un vīriešiem vērsta vardarbība ģimenē. Analīzē apvienoti dati par ģimenē izdarītas vardarbības apmēru un veidu, informācija par to, cik bieži un cik daudzas sievietes pēc vardarbības ģimenē izmanto pakalpojumus, un kurus no tiem, un informācija par šādu pakalpojumu sniegšanas izmaksām. Visu trīs veidu dati tika iegūti, izmantojot dažādus avotus, piemēram, pētījumu par noziegumiem Lielbritānijā [*British Crime Survey*], pakalpojumu sniedzēju datus un iepriekšējus pētījumus. Tika aplēsts, ka vardarbība ģimenē kopā ik gadu rada 34 miljonus eiro lielas izmaksas¹³ jeb aptuveni 555 eiro uz vienu iedzīvotāju gadā, no kuriem valstij rodas izmaksas 4,3 miljardu eiro apmērā, bet darba devējiem – 2 miljardu eiro apmērā. Cilvēku sāpes un ciešanas tika novērtētas 25 miljardu eiro apmērā; vēl 2,5 miljardi eiro lielas izmaksas radās atsevišķiem upuriem saistībā ar zaudētām algām, mājokļiem un patversmēm un civiltiesiskajām darbībām. Vislielāko tiešo izmaksu kategorijas ir zaudējumi ražošanas apjomā kopumā 3,9 miljardu eiro apmērā (sievietes – 3,1 miljards eiro, vīrieši – 8 miljardi eiro) un izmaksas veselības aprūpes nozarē, kur galveno uzmanību pievērta tikai fiziskajai veselībai, tostarp vispārējās prakses ārstu pakalpojumu, slimnīcu un poliklīniku izmaksas, kas tiek lēstas gandrīz 1,8 miljardi eiro apmērā. Izmaksas, kas radās kriminālās tiesvedības jomā, tostarp saistībā ar policiju, kriminālvajāšanu, cietumu, tiesām un probāciju, bija gandrīz 1,5 miljardi eiro, no kuriem 718 miljoni eiro lielas izmaksas radīja policijas darbības, kas ir dārgākā no pozīcijām. Vardarbības ģimenē gadījumos izmaksas civiltiesiskajā nozarē (tādas tiesiskas darbības kā izpildraksti, ar kuriem vardarbīgajam partnerim aizliedz tuvoties upurim vai attur viņu no šādas rīcības, un izpildraksti saistībā ar šķiršanos un bērna aizgādību) ir gandrīz 460 miljonu eiro, bet sociālajiem dienestiem, kuru darbs saistīts ar bērna vajadzību nodrošināšanu, 334 miljoni eiro.

Stanko [Stanko] *et al.* (1998)¹⁴, izmantojot informāciju par ģimenē izdarītas vardarbības upuru vēršanos pēc palīdzības un dažādu iestāžu sniegto informāciju par pakalpojumu izmaksām, un to informāciju par vardarbības aktiem un palīdzības lūgšanu sievietēm, kas ziņojušas par vardarbību ģimenē, kura iegūta, apsekojot sievietes vispārējās prakses ārstu uzgaidāmajās telpās, aprēķināja izmaksas, ko **Apvienotās Karalistes** publiskajiem dienestiem (civiltiesību nozare, policija, medicīniskā aprūpe, patversme, mājokļi, sociālie dienesti) **1996. gadā** radīja pret sievietēm vērsta vardarbība ģimenē. Izmaksas pilsētai sasniedza 7,5 miljonus eiro, un iespējamās izmaksas katrai mājsaimniecībai šajā reģionā bija apmēram 235 eiro gadā. Vislielākās izmaksas bija radītas šādās kategorijās: sociālie pakalpojumi (gandrīz 3,5 miljoni eiro) un civiltiesību nozare (gandrīz 1,5 miljoni eiro), kam seko veselības aprūpes nozare (izņemot hospitalizēšanu un zāles) (850 000 eiro) un policijas darbs (gandrīz 800 000 eiro).

Korfs [Korf] *et al.* (1997)¹⁵ aplēsa kopējās ikgadējās izmaksas, ko partnera vardarbība rada **Nīderlandei** (apmēram 16,4 miljoni iedzīvotāju), pamatojoties uz dažādu iestāžu un pakalpojumu sniedzēju datiem par 1996.–97. gadu. Izmaksu kategorijas bija policija, kriminālās tiesvedības joma, medicīniskā un psihosociālā aprūpe, darbaspēks (slimības atvaļinājumi) un sociālā drošība (īres atlaides un pabalstu maksājumi). Kopumā izmaksas sasniedza 151 miljonu eiro jeb apmēram 9,2 eiro uz vienu iedzīvotāju, un kategorijas ar visaugstākajām izmaksām bija sociālās drošības izdevumi 62 miljonu eiro apmērā un

¹² Walby, S., *The cost of domestic violence*, Londona, 2004.; Informāciju par Apvienoto Karalisti sk. arī Brand, S. and Price, R., *The economic and social costs of crime, Home Office Research Study 217*, Londona, 2000.

¹³ Arī šajā gadījumā izmaksas tika izteiktas eiro saskaņā ar kursu 1 GBP = 1,4657 EUR.

¹⁴ Stanko, E.A., Crisp, D., Hale, C. un Lucraft, H., *Counting the costs: estimating the impact of domestic violence in the London Borough of Hackney*, Londona, 1998.

¹⁵ Korf, D.J.H., Meulenbeek, E. Mot, un Van den Brandt, T., *Economic Costs of Domestic Violence Against Women*, Utrehta, 1997.

psihosociālās aprūpes izmaksas 35,6 miljonu eiro apmērā. Izmaksas kriminālās tiesvedības jomā tika aplēstas 31 [miljona] eiro apmērā; 13 miljoni eiro izmaksāja slimības atvaļinājumi no apmaksātas un neapmaksātas nodarbinātības, 7 miljoni eiro ir attiecināmi uz medicīniskās aprūpes nozari, bet vēl 2 miljoni eiro izmaksāja policijas veiktās darbības. Ļoti iespējams, ka šie skaitļi ir pārāk mazi, jo datu bāzē tika iekļautas tikai tās sievietes, kas cieta no vardarbības ģimenē un par kurām ziņoja patversmes un reģistrētas iestādes.

Andalūzijas Sieviešu institūts (2003)¹⁶ aprēķināja ikgadējās izmaksas, ko pret sievietēm vērsta vardarbība ģimenē 2002. gadā radīja **Spānijai**, lietojot izplatības rādītāju 13,6 % apmērā 12 mēnešu periodā saskaņā ar nacionālo reprezentatīvo pētījumu un informāciju par pakalpojumu izmantošanu, kas tika iegūta, izpētot 300 vardarbības upuru gadījumus. Kopumā pret sievietēm vērsta vardarbība ģimenē valstij, konkrētajiem upuriem un darba devējiem gadā izmaksāja gandrīz 2,4 miljardus eiro, kas nozīmē gandrīz 60 eiro lielu finansiālo slogu uz vienu iedzīvotāju. Aplūkojot dažādos sektorus, kuriem aplēsa izmaksas, vislielākās izmaksas tika aprēķinātas saistībā ar zaudējumiem ražošanas apjomā, ko radīja darbinieku prombūtne, samazināta produktivitāte un nelaimes gadījumi darbā un kas sasniedza 707 miljonus eiro; cilvēciskās un emocionālās izmaksas sasniedza 628 miljonus eiro, bet 590 miljoni eiro tika iztērēti sociālajā jomā bērniem. Tika aplēsts, ka izmaksas, kas gadā tika radītas tiesu sektoram, bija 61 miljons eiro, bet veselības aprūpes nozarei – 371 miljons eiro.

Kopumā visbiežāk minētās izmaksu kategorijas bija veselības aprūpes nozare, tostarp slimnīcu un poliklīniku izmaksas, ārstu apmeklējumi un zāles, un kriminālās tiesvedības un civilās tiesvedības nozares, tostarp tādi aspekti kā policija, cietums, tiesa, kriminālvajāšana. Turklāt lielākajā daļā pētījumu tika aplēstas (publisko un/vai privāto) sociālo dienestu izmaksas, parasti arī patversmju izmaksas; šīs kategorijas apjoms pētījumos atšķīrās – dažos pētījumos bija iekļautas šo dienestu darbības saistībā ar bērnu vajadzību nodrošināšanu gadījumā, ja ģimenē notiek vardarbība, citos pētījumos īpaši aplēsa izmaksas psihosociālajai aprūpei vai pakalpojumiem, kas tiek sniegti upuriem, bet dažos pētījumos bija iekļautas ārstēšanas, krīzes dienesta, mājokļu pakalpojumu un īpašu bērnu labklājības sociālo dienestu izmaksas. Pētījumos bija aplēstas arī izmaksas tādās kategorijās kā palīdzības maksājumi upuriem un izpētes izmaksas, un mājokļi un patversmes.

Ņemot vērā metodoloģijas un jomas būtiskās atšķirības, ir grūti izdarīt vispārīgus secinājumus, pamatojoties uz šiem pētījumiem. Jebkurā gadījumā lielākajā daļā pētījumu tika aplūkota tikai vardarbība ģimenē un netika ņemts vērā, kādas sekas vēlāk var būt bērniem piedzīvotai vardarbībai vai seksuālai vardarbībai ārpus intīmām partnerattiecībām. Šķita vēlams Eiropas Padomes līmenī pārrēķināt aplēstās ikgadējās izmaksas attiecībā pret iedzīvotāju skaitu, jo tas vislabāk raksturo esošajiem un nākamajiem nodokļu maksātājiem uzlikto slogu, kā arī rezultātus provizoriski ir iespējams attiecināt uz citām valstīm. Pētījumos, kas tika izvēlēti šīs analīzes veikšanai, aplēstās ikgadējās izmaksas, ko rada vardarbība pret sievieti, attiecībā pret kopējo iedzīvotāju skaitu bija robežās no 9,2 līdz 555 eiro uz vienu iedzīvotāju gadā. Tā kā mazākais skaitlis tika iegūts, aplūkojot tikai tās sievietes, kas bija meklējušas upuru atbalsta pakalpojumus, to var uzskatīt par “novirzi”. Aplēstais rādītājs attiecībā uz Apvienoto Karalisti ir neparasti augsts, jo tika iekļautas tādas nemateriālas izmaksas kā sāpes un ciešanas, kā arī pakalpojumi bērniem un mājoklis. Šis augstais rādītājs patiesībā var precīzāk atspoguļot reālo situāciju un ilgtermiņa slogu sabiedrībai, jo īpaši valstīs, kas nodrošina plašu sociālo pakalpojumu klāstu. Tomēr ir ievērojams, ka, ja ņem vērā šīs skalas galējos rādītājus, dažādos pētījumos tiek iegūtas

¹⁶ Andalūzijas Sieviešu institūts, *The economic and social costs of domestic violence in Andalusia*, Andalūzija, 2003.

izmaksu aplēses, kas ir robežās no aptuveni 20 līdz 60 eiro uz vienu iedzīvotāju gadā. Izvēloties vidējo vērtību kā vislabāko, piesardzīgo šobrīd aplēsto rādītāju, iegūst, ka finansiālais slogs saistībā ar intervenci, policijas darba nodrošināšanu, veselības aprūpi un pakalpojumiem, ko pret sievieti vērsta vardarbība mājās rada valstij ar 10 miljoniem iedzīvotāju, ir apmēram 400 miljoni eiro gadā. Tādējādi var uzskatīt, ka visai Eiropas Padomes zonai kopā vardarbība ģimenē viena pati gadā izmaksā vismaz 33 miljardus eiro.

Tomēr jānorāda arī tas, ka cilvēciskās un emocionālās izmaksas, respektīvi, sievietēm radītās ciešanas, sāpes un bailes, ir izmaksas sabiedrībai un upurim, kuras novērtēt ir grūtāk. Arī darba devēji un uzņēmējdarbības nozare cieš būtiskus zaudējumus, kurus rada pret sievieti vērstas vardarbības psiholoģiskās un veselības sekas, piemēram, neprognozējama darba kavēšana, samazināta produktivitāte, vāja koncentrēšanās spēja, nelaimes gadījumi. Tās ietekmē citus organizatoriskos un uzņēmējdarbības aspektus, piemēram, izplatīšanu un ražošanu, kas var būt iemesls novēlotām piegādēm, klientu neapmierinātībai un mazākai peļņai. Vērā ņemamas izmaksas rada arī veselības stāvokļa pasliktināšanās ilgtermiņā, jo sievietēm, kas kādreiz ir cietušas no vardarbības, ne tikai caurmērā nepieciešama labāka veselības aprūpe, bet ļoti iespējams, ka viņām vēlāk dzīvē vajadzēs arī, piemēram, savu pieaugušo bērnu atbalstu. Aprēķinos nemaz nav iekļautas izmaksas, ko sievietēm, vardarbības izdarītājam un vardarbības upuru bērniem rada traumatiskas, ilgtermiņa vardarbības sekas. Neapvaldīta vardarbība mājās pret sievietēm izposta ģimeni kā vienību, vispirms iznīcinot to no iekšienes un ar laiku izjaucot to pavisam, turklāt tā destabilizē jeb pamazām iznīcina visas funkcijas un uzdevumus, ko ģimenes pilda kopējā sabiedrībā. Atkarībā no dalībvalsts un tās ekonomikas resursiem šīs funkcijas var aizstāt un var arī neaizstāt oficiālas aģentūras vai žēlsirdības kustības, piemēram, ņemot aprūpē bērnus vai vecāka gadagājuma cilvēkus dzīvokļos. Ja šādu iespēju nav, bērni, kuru ģimenes ir izjukušas, var dzīvot uz ielas vai savu izdzīvošanu nodrošināt, nodarbojoties ar noziedzību vai prostitūciju. Sabiedrībai radītās izmaksas ir tieši tikpat lielas kā to dienestu izmaksu monetārā vērtība, kuri var aizstāt vardarbības izjauktās ģimenes.

Lai gan pētījumi ir pierādījuši, ka pret sievieti vērsta vardarbība sabiedrībai, konkrētajam upurim un darba devējiem izmaksā ļoti dārgi, šie skaitļi tomēr jāuzskata par pārāk zemiem vairāku aspektu dēļ. Pirmkārt, daudzas sievietes, kas kļuvušas par upuriem, nemeklē palīdzību, jo īpaši, ja vardarbība notiek ģimenē. Tādējādi, aprēķinus balstot uz datiem par palīdzības meklēšanu un intervenci, tiek iegūtas pārāk zemas netiešās un tiešās izmaksas. Otrkārt, pret sievieti vērstu vardarbību bieži vien noslēpj aiz citām sociālajām problēmām, un dažādas pakalpojumu organizācijas to neatpazīst; tādēļ nevar droši noteikt, cik liela daļa no kādas iestādes darbībām ir saistītas ar vardarbības apkarošanu. Treškārt, izmaksu aplēsē galvenā uzmanība tiek vērsta uz konkrētiem iestāžu sektoriem, kas reaģē uz vardarbību vai novērš tās sekas, bet neaptver visus elementus, kurus tā iespaido, piemēram, darba devējus vai skolas. Tādēļ pētījumā izklāstītie aprēķini nevar attēlot visus problēmas aspektus.

1. tabula. Vardarbības izmaksu aplēse

Autors/valsts	Iekļautie vardarbības veidi	Izmaksu veidi/izmaksu kategorijas	Kopējās izmaksas	Kopējās izmaksas uz vienu iedzīvotāju
Heiskanens/ Pispa (2002), Somija	Vardarbība pret sievieti, galvenokārt partnerattiecībās	- Veselības aprūpes nozare - Sociālā joma - Kriminālās	1,2 miljoni eiro (pilsētai) 91 miljons eiro (valsts)	26,9 eiro (pilsētai) 17,4 eiro (valsts līmenī)

Autors/valsts	Iekļautie vardarbības veidi	Izmaksu veidi/izmaksu kategorijas	Kopējās izmaksas	Kopējās izmaksas uz vienu iedzīvotāju
		tiesvedības sistēma	līmenī)	
Andalūzijas Sieviešu institūts (2003), Spānija	Vardarbība pret sievieti ģimenē	• Veselības aprūpes nozare • Sociālā joma • Tiesu sektors un policija • Nodarbinātība/ražošanas apjoms • Cilvēciskās un emocionālās izmaksas • Bērni??	• 2,4 miljardi eiro	• 58,4 eiro
Korfs et al. (1997), Nīderlande	Vardarbība mājās (vīrieša draudi savai partnerei vai bijušajai partnerei lietot fizisku (un psiholoģisku) vardarbību vai faktiska šādas vardarbības lietošana)	• Medicīniskā aprūpe (vispārējās prakses ārsti un slimnīcas) • Psihosociālā aprūpe • Tiesībaizsardzība (kriminālās tiesvedības joma un policija) • Nodarbinātība (slimības atvaļinājums) • Sociālā drošība (pabalstu maksājumi/atlaide īres maksai)	• 151 miljons eiro	• 9,2 eiro
Heiskanens/Pispa (2001), Somija	Vardarbība pret sievieti, galvenokārt partnerattiecībās	• Veselības aprūpes nozare • Sociālā joma • Kriminālās tiesvedības sistēma • Cilvēciskās un emocionālās izmaksas	• 101 miljons eiro	• 19,3 eiro
Volbijs (2004), Apvienotā Karaliste	Vardarbība ģimenē (fiziska, psiholoģiska un seksuāla vardarbība esošo	• Veselības izmaksas • Garīgā veselība • Sociālie dienesti (galvenā	• 34 miljardi eiro	• 555 eiro

Autors/valsts	Iekļautie vardarbības veidi	Izmaksu veidi/izmaksu kategorijas	Kopējās izmaksas	Kopējās izmaksas uz vienu iedzīvotāju
	vai bijušo intīmo partneru starpā)	uzmanība vērsta uz bērniem) • Tiesu izmaksas saistībā ar civillietām • Kriminālās tiesvedības joma • Nodarbinātība • Mājokļu joma • Cilvēciskās un emocionālās izmaksas		
Jodaniss/ Godenci (1999), Šveice	Vardarbība ģimenē (vīrieša fiziska, psiholoģiska un seksuāla vardarbība pret savu partneri)	• Medicīniskā aprūpe • Atbalsts un konsultēšana • Uz upuri orientēts finansiāls atbalsts • Kriminālās tiesvedības joma • Izpēte	• 260 miljoni eiro	• 35 eiro
Stanko et al. (1998), Apvienotā Karaliste	Vardarbība ģimenē: ļaunprātīga un uzbrūkoša uzvedība intīmo partneru starpā mājās vai bijušo partneru starpā.	• Veselības aprūpes nozare • Sociālais dienests • Civiltiesību nozare un policija • Mājoklis un patversme	• 7,5 miljoni eiro	

1.3. Avoti virzības novērtēšanai dalībvalstīs

Lai novērtētu pasākumus un praksi sieviešu aizsardzībai pret vardarbību, informācija bija pieejama šādos avotos.

1. CDEG sagatavotais un 2004. gada martā publicētais krājums *Legislation in the Member States of the Council of Europe in the Field of Violence Against Women*. Katras dalībvalsts informāciju atjaunināja 2003. gada pirmajā pusē; to sniedza dažādi avoti, piemēram, ministrijas, institūti vai īpašas komitejas. Dažas dalībvalstis tajā laikā izstrādāja tiesību aktus vai grasījās sākt jauna tiesību akta pieņemšanas procesu.

2. Dati un informācija, ko sniedza 38 dalībvalstis, atbildot uz anketu, kuru 2003. gada janvārī izsūtīja Speciālistu grupa (EG-S-MV) par Ieteikuma Rec (2002) 5 īstenošanu un turpmāku izpildi; analīze tika pabeigta 2003. gada decembrī.

3. Uz izpēti pamatota, padziļināta tiesiskās situācijas un tiesību akru efektivitātes analīze astoņās Eiropas valstīs¹⁷, ko veica Eiropas Pētniecības tīkls “Koordinēta darbība pret cilvēktiesību pārkāpumiem (CAHRV)”.

4. Uz izpēti pamatota, padziļināta novērtētas labās prakses analīze vienpadsmit Eiropas valstīs¹⁸, ko veica Eiropas Pētniecības tīkls “Koordinēta darbība pret cilvēktiesību pārkāpumiem (CAHRV)”.

5. Attiecīga izpēte un dokumentācija, kas publicēta dažādās Eiropas valstīs.

Eksistē ļoti dažādi tiesību akti pret sievietēm vērstas vardarbības novēršanai, kas aptver dažādus vardarbības veidus no psiholoģiskiem vai fiziskiem uzbrukumiem līdz sieviešu tirdzniecībai, sieviešu dzimumorgānu kropļošanai un pornogrāfijai. Ir izmantotas dažādas kategorijas, piemēram, vardarbība mājās, vardarbība ģimenē, seksuāla vardarbība, uz dzimumu balstīta vardarbība, un nozīmes šīm kategorijām dažādās valstīs ir atšķirīgas. Dalībvalstīs ir atšķirīgs tiesību iedalījums civiltiesībās, krimināltiesībās, publiskajās tiesībās/polīciju reglamentējošos tiesību aktos un procesuālajās tiesībās, atšķirīgas nozīmes tādiem juridiskajiem terminiem kā, piemēram, “izvarošana”, atšķirīgi atbildības līmeņi (valsts, pavalsts/rajona, pašvaldības) un jurisdikcija. Ievērojami atšķiras arī attiecīgās funkcijas, ko veic valsts un likumos noteiktās iestādes, no vienas puses, un brīvprātīgā sektora un/vai publiski finansētas nevalstiskās organizācijas, no otras puses. Visbeidzot tiesību akti Eiropā piedzīvo ļoti dinamisku reformu procesu un tiek izstrādāti, lai novērstu vardarbību, tādēļ nevienā pārskatā netiks ietvertas jaunākās izmaiņas. Tādēļ laba prakse jāaplūko saistībā ar konkrēto situāciju, un pret tās piemērošanu citos apstākļos jāattiecas uzmanīgi. Šā pētījuma mērķis ir novērtēt virzību visās Eiropas Padomes dalībvalstīs kopumā un norādīt tos pasākumus un pieejas, kas, šķiet, varētu būt efektīvas un apsvēršanas vērtas citās dalībvalstīs. Galvenā uzmanība ir pievērsta vardarbībai ģimenē, uzmācšanās gadījumiem, seksuāliem uzbrukumiem un izvarošanai un sieviešu un viņu bērnu aizsardzībai.

¹⁷ Humphreys, C. un Carter, R., *The justice system as an arena for the protection of human rights for women and children experiencing violence and abuse*, 2006., <http://www.cahrv.uni-osnabrueck.de/>.

¹⁸ Hanmer, J. un Gloor, D., *Good practices and innovative measures within statutory agency and civil society organisation responses to victims of violence across eleven countries*, 2006., drīzumā gaidāms.

2. daļa. Pasākumi upuru aizsardzībai

2.1. Tiesiskie pasākumi

Tradicionālais uzskats, ka pret sievietēm vērsta vardarbība ir privāta lieta, nozīmēja, ka likums pienācīgi neaizsargāja sievietes. Tādēļ ir izstrādāti īpaši tiesību akti, lai aizsargātu tieši sievietes pret vardarbību mājās vai pret kopdzīves partnera vai bijušā partnera vardarbību. Katrā dalībvalstī tiesību akti ir citādi atbilstoši atšķirīgajai tiesību vēsturei un policijas, prokuratūras un civiltiesu lomai. Parasti (ar dažiem izņēmumiem saistībā ar rīkojumu neievērošanu) šie tiesību akti un to īstenošana ir nodalīta no tiesību aktiem, kuru mērķis ir kriminālvajāšana. Tas atbilst idejai par tūlītēju aizsardzību pret turpmāku vardarbību, nodrošinot fizisku attālumu starp upuri un likumpārkāpēju un dažreiz pieprasot vardarbības izdarītājam atturēties no darbībām, kas rada bailes un ciešanas.

Lai gan agrāk tiesību aktos par izvarošanu dzimumakti ārpus kopdzīves vai laulību attiecībām galvenokārt tika uzskatīti par krimināli sodāmiem, tiesiskās aizsardzības pasākumi šiem upuriem bija nepietiekami izstrādāti. Var paiet ilgs laiks līdz brīdim, kad tiek pārliecinoši identificēts vardarbības izdarītājs, vai arī upurim var pastāvēt citi draudi, piemēram, no vardarbības izdarītāja ģimenes locekļu vai noziedzīgo sabiedroto puses. Lielākoties trūkst pasākumu to upuru aizsardzībai, kas iesniedz sūdzību pēc izvarošanas vai uzbrukuma (ar dažiem izņēmumiem).

Policijas veikta izlikšana no dzīvojamām telpām, aizliegums tuvoties un rīkojumi par izraidīšanu

Dažas dalībvalstis, piemēram, Austrija, Šveice, Vācija, Lihtenšteina, Luksemburga, Spānija un Polija, ir izstrādājušas tiesību aktus, saskaņā ar kuriem papildus aresta iespējai vietā, kur izdarīta vardarbība ģimenē, policija var veikt vajadzīgos pasākumus, lai neļautu vardarbības izdarītājam atrasties mājā.

Valstīs atšķiras prasības, kas policijai jāievēro, lai veiktu pasākumus. Lielākoties aizsargpasākums ir izlikšana no mājas. Tas policijai ļauj izraidīt vardarbības izdarītāju no kopīgās mājas un tieša tās tuvuma un aizliegt viņam¹ tajā atgriezties – pat gadījumā, ja viņš ir mājas vai dzīvokļa īpašnieks. Šādu rīkojumu var izdot, ja uzskata, ka draud uzbrukums dzīvībai, veselībai vai brīvībai. Var būt prasība, saskaņā ar kuru tiesai vai vietējai iestādei dažu dienu laikā rīkojums ir jāpārskata. Rīkojuma darbības ilgums ir dažāds, parasti robežās no 10 līdz 14 dienām, bet dažreiz ir elastīgs (tiek noteikts, katru gadījumu izskatot atsevišķi).

Vispārīgi uzskata, ka šo pasākumu nolūks ir nodrošināt upurim drošības periodu, kura laikā tā var piekļūt informācijai par iespējamajiem tiesiskajiem un praktiskajiem risinājumiem savai situācijai un apsvērt savas iespējas. Daži tiesību akti uzliek policijai pienākumu kontrolēt, lai rīkojums netiktu pārkāpts, un sniegt upurim informāciju par iespēju pieteikties rīkojumam par civiltiesisku aizsardzību un īpašām konsultācijām.

Nemot vērā daudzās grūtības, ar kurām saskaras vardarbībā cietušās sievietes, ir izstrādāti pasākumi, lai šo drošības periodu pagarinātu, mijiedarbojoties policijas darbu regulējošajām

¹ Lielākā daļa tiesību aktu ir formulēti dzimumneitrālā veidā. Vērtējošajā pētījumā konstatēja, ka sievietes, kas ir vardarbības izdarītājas, tiek izraidītas apmēram 5 % no visiem gadījumiem. Attiecībā uz Ieteikumu Rec (2002) 5 šis pētījums aplūko tikai sieviešu aizsardzību pret vīriešu vardarbību.

tiesībām un civiltiesībām. Piemēram, Austrijā upuris nevar ietekmēt aizlieguma tuvoties izdošanu (un tādējādi vardarbīgais partneris nevar viņu piespiest atļaut viņam atgriezties). Kad ir izdots aizliegums tuvoties, upuris desmit dienu laikā civillietu tiesā (ģimenes lietu tiesā) var iesniegt pieteikumu pagaidu izpildraksta izdošanai. Ja šāds pieteikums tiek iesniegts, aizliegums tuvoties automātiski tiek pagarināts līdz 20 dienām. Policijas pienākums ir kontrolēt, lai aizliegums netiktu pārkāpts. Ja sieviete šajā laikā uzsāk laulības šķiršanas vai laulāto atšķiršanas procesu, aizsargpasākuma darbības ilgumu var pagarināt.

Aizliegums tuvoties ir juridiski saistīts ar konsultāciju pieejamību. Austrijā, daudzās Vācijas federālajās zemēs un Šveicē policija drīkst vai arī tai ir pienākums ziņot īpašam konsultāciju centram (lielākoties tiek saukti par “intervences centriem”), norādot upura personas datus, un gadījumos, kas saistīti ar vardarbību ģimenē, lieta jānodod izskatīšanai pēc katra aizlieguma tuvoties vai pat pēc katra policijas izsaukuma. Austrijā 1996. gadā valsts Likums par aizsardzību pret vardarbību ģimenē ietvēra noteikumu par “intervences centru” atļaušanu un finansēšanu; Vācijā un Šveicē pienākums veidot šādus centrus tiek nodots federālajām zemēm [*Länder*] vai kantoniem. Centrs sazinās ar upuriem un piedāvā tiem atbalstu (informāciju, palīdzību un tūlītēju krīzes novēršanas plānu, drošības plānošanu, juridiskas konsultācijas).

Vērtējošā izpēte Austrijā un Vācijā ir parādījusi, ka daudzas sievietes uzskata aizliegumu tuvoties par noderīgu gan, lai tās varētu padzīvot šķirti no vardarbīgā partnera, gan arī, lai pat tiem vardarbības izdarītājiem, kuru pārkāpumi nav ļoti smagi, skaidri paustu, ka to rīcība ir bijusi nepareiza un netiks paciesta. Turklāt Austrijas pārbaudes pētījumā pat tās sievietes, kuras sākotnēji iebilda pret aizliegumu tuvoties, atskatoties pagātnē, atzina, ka šis pasākums ir bijis noderīgs. Tomēr abās šajās valstīs ir konstatēts, ka policija diez vai izdos aizliegumu tuvoties, ja tā pie kādas ģimenes tiks izsaukta otro reizi, lai gan tas patiesībā liecina par vēl smagāku vardarbības pakāpi. Turklāt ir neliela grupa ārkārtīgi vardarbīgu vīriešu, kas neievēro šādus aizliegumus un nopietni apdraud gan sievieti, gan viņas bērnus, gan sabiedrību. Tādēļ tiek izstrādātas riska novērtēšanas metodes.

Dalībvalstīs pastāv atšķirīgas inovatīvas prakses šādās jomās:

- izraidīšanas ilgums;
- apmērs, kādā valsts ļauj upurim ietekmēt intervenci;
- atšķirības tiesību aktu īstenošanā;
- jomas, kurās daļēji sakrīt policijas, civiltiesas un krimināltiesas darbība;
- konsultāciju sniegšana attiecībā uz policijas darbu regulējošiem tiesību aktiem.

Krimināllikumā ir ieviesti arī rīkojumi, kas paredz fizisku šķirtību no upura. Dažās dalībvalstīs (piemēram, Portugālē, Norvēģijā) prokuratūra var aizliegt personai ienākt kādā noteiktā zonā, tostarp aizliegt uzturēties viņa mājā, “ja ir konkrēts iemesls uzskatīt, ka šī persona veiks noziedzīgu darbību pret kādu citu personu, citādi vajās kādu citu personu vai traucēs kādas personas mieru” (Norvēģija). Pagaidām šādi aizliegumi nav uzlikti bieži, jo tie ietver pieņēmumu, ka prokurora rīcībā ir pietiekami daudz pierādījumu, lai šādi rīkotos.

Aizsargājoši rīkojumi

Dalībvalstīs, piemēram, Šveicē, Apvienotajā Karalistē, Ziemeļīrijā, Vācijā, Austrijā, Slovākijas Republikā, Francijā, Luksemburgā un Beļģijā, tiek veikti pasākumi saistībā ar tiesību aktiem, kas regulē rīkojumu izdošanu par civiltiesisku aizsardzību. Kopumā ir iespējami divu veidu rīkojumi: rīkojumi par dzīvesvietu, kas regulē dzīvošanu ģimenes

mājās, un aizliegums uzmākties aizsardzībai pret jebkāda veida vardarbību un ļaunprātīgu izmantošanu. Dalībvalstīs atšķiras tiesiskās prasības un sekas.

Aizliegumu uzmākties var izdot tiesas (galvenokārt civiltiesas), pamatojoties uz pieteikumu, un tas var aizliegt personai sazināties ar kādu citu personu un/vai kādu attiecīgu bērnu vai tuvoties šai personai vai bērnam; bieži, tomēr ne vienmēr, šie rīkojumi aizliedz arī saskarsmi kādās norādītās teritorijās. Īrijā rajona tiesa ir pilnvarota pieņemt šādus rīkojumus (drošības rīkojumu, kas ir paveids aizliegumam uzmākties), kuru darbības ilgums ir līdz pieciem gadiem. Vismaz attiecībā uz pagaidu izpildrakstiem pierādījumi parasti norāda uz saprātīgu iespējamību, ka ir notikusi vardarbība, un tādēļ ir nepieciešams mazāk pierādījumu nekā kriminālās tiesvedības sistēmā. Teorētiski šie pasākumi nav jāattiecina tikai uz vardarbību ģimenē; sievietē, kas uzskata, ka tai draud jebkāda veida vardarbība (tostarp, piemēram, vajāšana) varētu lūgt tiesai izdot rīkojumu šai personai viņu vairs netraucēt; šķiet, ka tieši tā notiek Norvēģijā. Nīderlandē izvarošanas un uzbrukumu lietās aizliegumu uzmākties ir atļauts izdot sākotnējā uzklaušanās, lai aizsargātu upuri līdz tiesai. Tomēr lielākajā daļā valstu šādu rīkojumu izdošanas priekšnoteikums ir tuvas vai ģimenes attiecības. Visticamāk, ka civiltiesas aizsardzība personai, kura ar vardarbības izdarītāju nav intīmās attiecībās, tiks ieviesta, kad būs īpaši tiesību akti par aizsardzību pret vajāšanu.

Rīkojums par dzīvesvietu regulē pušu uzturēšanos to kopīgajā mājā. Rīkojumu par dzīvesvietu var izdot vairākos veidos, piemēram, realizējot pieteikuma iesniedzējas tiesības palikt mājās vai arī ierobežojot atbildētāja tiesības uzturēties un/vai atgriezties mājā. Bieži vien tiek prasīts pierādīt, ka kopdzīve ir neizturama fiziskas vai garīgas, pret laulāto vērstas vardarbības dēļ vai arī šādas vardarbības draudu dēļ; bieži, bet ne vienmēr šo rīkojumu aizsardzības nolūkā attiecina uz visiem tuviniekiem tajā pašā mājāsaimniecībā.

Francijā ģimenes lietu tiesa var izdot rīkojumu veikt jebkādus ārkārtas pasākumus, ko tā uzskata par vajadzīgiem, ja “viens no laulātajiem būtiski neievēro savus pienākumus, tādējādi apdraudot ģimenes intereses”. Dažreiz civiltiesā var atļaut pārim dzīvot atsevišķi tikai saistībā ar šķiršanās procesu (piemēram, Slovēnijā, Kiprā).

Īrijā arī veselības pārvaldes ir pilnvarotas iesniegt pieteikumus abu veidu rīkojumu saņemšanai, ja persona var pietiekties pati, bet viņu attur bailes vai trauma. Šīs personas piekrišana nav vajadzīga, lai gan ar viņu ir jākonsultējas.

Anketas izsūtīšanas laikā dažas dalībvalstis (piemēram, Horvātija, Bulgārija) informēja par likumprojektiem attiecībā uz rīkojumiem par civiltiesisku aizsardzību. Saskaņā ar Itālijas likumprojektu sieviete var lūgt policijai arestēt tās partneri, ja viņa ierosina krimināllietu, turpretī, ja viņa ierosina civillietu, viņa var lūgt veikt drošības pasākumus un izdot ierobežojošu rīkojumu attiecībā uz viņas vīru vai partneri, neļaujot viņam apmeklēt ģimenes māju, kā arī nevienu citu vietu, kur viņa regulāri atrodas savās ikdienas gaitās.

Aizsargājošu rīkojumu izpēte norāda, ka daudzās valstīs tos patiesībā ir grūti panākt. Piemēram, Apvienotajā Karalistē aizsargājoša rīkojuma iegūšanas izmaksas ir nepieļaujami augstas (vairāk nekā 2000 eiro, izmantojot juriskonsulta palīdzību), un strādājošām sievietēm lielākoties nav pieejama bezmaksas juridiskā palīdzība. Zviedrijas novērtējums liecina, ka tika apmierināta tikai puse no pieteikumiem, ko bija iesniegušas sievietes, kas meklē aizsardzību pret vardarbīgu vīru; Austrijā ir pierādīts, ka veiksmīgs rezultāts tiek panākts biežāk tad, ja upuri savam atbalstam izmanto advokāta vai jurista pakalpojumus.

Nesen Vācijā valsts līmenī veikta vērtējošā izpēte parādīja, ka daudzas aizsargājoša rīkojuma izdošanas lietas tiek slēgtas, kad ir apmierināts vai noraidīts upura pieteikums, un tikai neliela daļa – ar tiesas lēmumu. Turpretī, izanalizējot kādu lietu vienā Vācijas zemē ar attīstītu iestāžu sadarbības struktūru, konstatēja, ka slēdz tikai pavisam nedaudzas lietas un lielākā daļa nonāk tiesā. Daudz veiksmīgāk nekā valstī kopumā tiek realizēti arī pieteikumi ātrākam tiesas procesam, izdodot pagaidu izpildrakstus, un tiesa šādus lēmumus pieņem vidēji divu dienu laikā. Tādējādi šis pētījums liecina, ka tām sievietēm, kas neizmanto advokāta vai jurista pakalpojumus, ir mazākas iespējas faktiski izmantot savas tiesības uz aizsardzību. Izveidotās iestāžu sadarbības struktūras var sniegt atbalstu upuriem un tajā pašā laikā ievērojami uzlabot tiesu sistēmas efektivitāti.

Izpēte dažādās valstīs norāda, ka daudzām policijas iestādēm nav noteiktas procedūras gadījumiem, ja aizsargājošie rīkojumi tiek pārkāpti, vai arī sodi ir tik niecīgi, ka tiem nav preventīvas ietekmes. Tādējādi, lai gan aizsargājošie rīkojumi atbilst normai, kas noteikta Ieteikumā Rec (2002) 5 un kas paredz, ka visas politikas nostādnes pamatojas uz neatkarības nodrošināšanu par upuri kļuvušajām sievietēm, šī norma bieži vien netiek īstenota efektīvā veidā.

Kopumā rīkojumi par civiltiesisku aizsardzību dažādās dalībvalstīs krietni vien atšķiras. Šīs atšķirības ietver šādus aspektus:

- pierādījumi, kas nepieciešami rīkojuma izdošanai;
- attiecību kritērija paplašināšana rīkojuma izdošanai;
- laiks, uz kādu rīkojumus var pieņemt;
- ārkārtas rīkojumu pieņemšanas iespējamība;
- laika periods, kurā jāpieņem ārkārtas rīkojumi;
- pierādījumu daudzums un pušu klātbūtne ārkārtas rīkojuma panākšanai;
- civiltiesisko rīkojumu saistība ar kriminālvajāšanu;
- sodi par rīkojumu pārkāpšanu.

2.2. Drošības pasākumi, pakalpojumi un atbalsts

Vardarbības izdarītāju izlikšana no mājas ar policijas palīdzību vai arests un aizsargājoši tiesas rīkojumi ir tikai pagaidu pasākumi un neattur vardarbīgākos vīriešus no dzīvībai bīstamiem uzbrukumiem. Sievietes ir nogalinājuši vīrieši, kuriem tiesa vai policija ir pavēlējusi viņām netuvoties. Ne visiem upuriem ir pieejami tiesiskās aizsardzības pasākumi, jo īpaši, ja vardarbība ir psiholoģiska vai seksuāla vai arī ja tiek draudēts. Šo pasākumu lietderīgums būs ierobežots visās tajās valstīs vai reģionos, kur policijā trūkst darbinieku, tie nav pietiekami apmācīti vai kur netiek pievērsta uzmanība uz dzimumu balstītai vardarbībai. Kriminālvajāšana aizņem laiku un bieži vien apdraud upurus, kamēr lietu sagatavo iztiesāšanai. Pat, ja ir savākti pierādījumi, tik un tā vainīgais var netikt saukts pie atbildības, ja upuri attur liecināt, turpinot vardarbību vai draudot, vai izdarot sabiedrības spiedienu. Dažos seksuālas vardarbības gadījumos var būt grūti identificēt izdarītāju vai pierādīt vardarbību. Tādēļ, lai gan uzlabots policijas dienests un tiesībsargājošo iestāžu iesaistīšanās ir ļoti svarīga cilvēku pamatdrošībai, ar to nepietiek, lai nodrošinātu sieviešu aizsardzību pret vardarbību; ir svarīgi, lai būtu pakalpojumi, kas upuriem sniedz drošību un atbalstu.

Reprezentatīvi nacionālie apsekojumi dažādās valstīs parāda, ka gan seksuāla, gan fiziska vai emocionāla vardarbība visbiežāk notiek mājās un tādējādi bieži saasinās nakts laikā vai nedēļas nogalē. Tādēļ galvenā prasība attiecībā uz drošību ir garantēt tūlītēju piekļuvi (24 stundas diennaktī) patvērumam, kur sievietes ar bērniem var uzturēties, ja savās mājās tās

vairs nav drošībā. Tikai pagaidu mājoklis vien bez kvalitatīva atbalsta nedos iespēju vardarbības upurim pieprasīt savu pamattiesību ievērošanu. Par upuri kļuvušās sievietes sastopas ar daudzām un saistītām problēmām sakarā ar savu veselību, finansiālu izdzīvošanu, drošību ārpus mājām un savu bērnu labklājību. Valstīs visā pasaulē visefektīvākais un rentablākais veids, kā sniegt pakalpojumus, lai apmierinātu tūlītējās vajadzības, ir izmantot īpaši apmācītu profesionāļu (vai apmācītu brīvprātīgo) darbu patversmēs, kas projektētas atbilstoši par upuriem kļuvušo sieviešu drošības vajadzībām. Pat, ja pagaidu mājoklis nav vajadzīgs, kā tas bieži vien ir gadījumos, kad seksuāla vardarbība un izvarošana ir notikusi ārpus ģimenes, jābūt pieejamām medicīniskajām apskatēm un aprūpei, kā arī psihologa atbalstam.

Jebkura veida vardarbības gadījumā pēc tūlītējas krīzes pārvarēšanas ir nepieciešams sniegt turpmākus pakalpojumus. Jā vardarbības izdarītājs var vai varēs radīt draudus, ir jāveic drošības plānošana; ja pret vardarbības izdarītāju jāuzsāk kriminālprocess vai ja sievietei nepieciešams atbalsts savu likumā noteikto vai sociālo tiesību pieprasīšanai, ir vajadzīga advokāta palīdzība; vardarbības sekām uz veselību ir daudz nopietnāks iespaids nekā tikai tūlītējs ievainojums, un ir nepieciešama prasmīga aprūpe; bērniem, kas bijuši liecinieki vardarbībai vai cietuši no vardarbības, jānodrošina viņu vajadzības un drošība. Visi pētījumi apstiprina, ka izvarošanai ir ilgtermiņa ietekme un nereti upuri lūdz speciālistu konsultācijas pat vairākus gadus pēc šā notikuma.

Šo vajadzību apmierināšana un upuriem nepieciešamā atbalsta sniegšana var būt īpašu dienestu vai vispārējās kārtības nodrošināšanas, sociālās un veselības aprūpes nozares uzdevums, ja profesionāli ir atbilstoši izglītoti, lai atpazītu vardarbību un tās ietekmi. Jebkurā gadījumā šiem dienestiem jābūt atšķirīgiem un upuriem jāspēj tos identificēt. Ja ir izveidoti aktīvas intervences centri, lai sniegtu sievietēm informāciju un konsultācijas pēc policijas iejaukšanās, bieži tie darbojas arī kā konsultāciju dienesti citām sievietēm. Daudzās valstīs patversmes, kas paredzētas piekautām sievietēm, sniedz atbalstu ne tikai pēc notikušā, bet jau agrīnā stadijā, tādējādi palīdzot viņām izvairīties no krīzes. Zviedrija sieviešu slimnīcā Upsalā ir izveidojusi piekautām un izvarotām sievietēm paredzētu nacionālu centru, kas piedāvā gan drošību, gan intervenci krīzes gadījumā, kā arī uzraudzību un sazinās ar sievietēm, kā arī ļoti aktīvi izglīto profesionāļus veselības un sociālā darba jomā.

Pirmā CDEG veiktā Ieteikuma Rec (2002) 5 [īstenošanas] kontrole parāda, ka lielākā daļa valstu atzīst vajadzību nodrošināt patversmes vardarbībā cietušajām sievietēm, lai gan vietu skaits krietni atšķiras un ģeogrāfiskais sadalījums valstī bieži ir neatbilstošs, tādēļ daudzām sievietēm tās faktiski nav pieejamas, kad ir nepieciešamas. Dažas dalībvalstis joprojām nodrošina tikai telpu dzīvojamā ēkā bezpajumtniekiem vai citus vispārējus ārkārtas patvērumus. Lai gan daudzās Rietumu un Ziemeļeiropas valstīs tagad tiek piedāvāts plašs klāsts specializētu pakalpojumu, kurus var sniegt NVO vai žēlsirdības kustība, bet kurus daļēji vai pilnībā finansē valsts, Austrumu un Dienvidaustrumeiropā patversmes un pakalpojumus dažreiz finansē tikai starptautiski līdzekļu devēji. Šāds finansējums parasti tiek piešķirts uz ierobežotu laiku, tādēļ patversmes vai pakalpojuma turpmāka pastāvēšana ir neskaidra.

Mazāk nekā pusē no dalībvalstīm, kas atbildēja uzraudzības sistēmas jautājumiem, ir tādi specializēti pakalpojumi seksuālas vardarbības upuriem, kas nodrošina vai nu dokumentēšanu vai medicīnisko aprūpi, bet vēl mazāk dalībvalstis apliecina, ka šāda tūlītēja palīdzība ir pieejama pietiekami plašā ģeogrāfiskajā teritorijā. Dažās valstīs izvarošanas krīzes centrus organizē NVO, kas cenšas nodrošināt, lai upuri saņemtu labu aprūpi.

Finansējumu valsts mēroga palīdzības tālrunim nodrošina Austrija, Francija un Īrija. Kopumā visi dati norāda uz satraucošu faktu, ka vairumā Eiropas valstu izvarošanas upuriem trūkst atbilstošu pakalpojumu.

2.3. Vardarbības izdarītāja resocializācija

Lai gan jau sen cietumā un pēc iznākšanas no cietuma seksuāli vardarbīgiem vīriešiem pastāv rehabilitācijas programmas, Eiropā tikai nesen tika izstrādātas un joprojām ir nepietiekamā skaitā programmas vīriešiem, kas ir vardarbīgi intīmās pieaugušo attiecībās. Atšķirībā no atkārtotu dzimumnoziegumu izdarītājiem šie vīrieši netika uzskatīti par draudiem sabiedrības drošībai. Tikai nesen sāk atzīt, ka sabiedrībai ļoti dārgi izmaksā neiejaukšanās un vardarbības izdarītāju uzvedības nemainīšana. Vēršanās pie vardarbības izdarītājiem ir svarīgs pasākums upuru drošībai un, lai nepieļautu, ka tie atkal kļūst par upuriem.

Programmas vīriešiem, kas ģimenē izdarījuši vardarbību, ir attīstījušās lēni, un bieži vien tās darbojas salīdzinoši izolēti. Apvienotajā Karalistē un Īrijā ir izveidots valsts programmu tīkls, bet Eiropas līmenī šāda tīkla nav. CDEG seminārā 2004. gada novembrī speciālisti no deviņām valstīm vienojās, ka ir ārkārtīgi svarīgi izveidot šādu tīklu, lai uzlabotu sava darba kvalitāti un efektivitāti.

Dažās valstīs (piemēram, Īrijā, Apvienotajā Karalistē/Skotijā, Norvēģijā, Vācijā) programmas darbam ar vardarbības izdarītājiem tiek īstenotas jau vairāk nekā 15 gadus. Lielākajā daļā valstu šis darbs sākas pēc 2001. gada, un tikai 17 no 29 valstīm norāda, ka šādas programmas vispār ieviestas.

2005. gada novembrī Francijas Sociālās kohēzijas un paritātes ministrija iecēla kādu psihiatrijas doktoru par vadītāju darba grupai darbā ar cilvēkiem, kas izdarījuši vardarbību pret savu partneri; pamatojoties uz 2006. gada martā iesniegto ziņojumu, ministrs apņēma izveidot “izvērtēšanas grupu vardarbības izdarītāju uzraudzībai” Nacionālajā komisijā par cīņu pret vardarbību pret sievietēm, un uzsākt izmēģinājumus, kā rūpēties par šiem vīriešiem.

Tika diskutēts par to, vai darbs ar vardarbības izdarītājiem jāklasificē kā resocializācija (kognitīva uzvedības izmaiņšana) vai terapija (dziļāku psiholoģisku problēmu risināšana) un vai līdzdalība jānosaka ar tiesas lēmumu, vai arī tai jābūt brīvprātīgai. Dažādās programmās veicamais darbs definēts dažādi, tomēr faktiski tās lielā mērā ir līdzīgas gan attiecībā uz metodēm, gan uz to, kas personas nosūta uz šīm programmām.

Vērtējošajā pētījumā ir konstatēts, ka tiesas noteikta līdzdalība ar iespējamām sankcijām par programmas neapmeklēšanu samazina programmu neapmeklējošo dalībnieku skaitu, kas parasti ir liels, un panāk pozitīvas izmaiņas viņu attieksmē un uzvedībā. Vairums ekspertu piekrīt, ka vīrieši, kas ir vardarbīgi pret savām intīmajām partnerēm, sākumā nemaz vai gandrīz nemaz neapzinās savu noziegumu un tiem piemīt vāja motivācija mainīties. Parasti programmās pret vardarbību ģimenē vīrieši paši piesakās, ja draud kādas sankcijas, piemēram, no partneres, jaunatnes organizāciju vai pat darba devēju puses. No otras puses, vīriešiem, kas iesaistās programmā, pakļaujoties tiesas vai prokurora spiedienam, programmas laikā var rasties motivācija mainīties, un tie pēc kāda laika var kļūt par “brīvprātīgiem” dalībniekiem. Vairums ekspertu ir vienprātis, ka jānodrošina gan piespiedu līdzdalība, gan līdzdalība pēc paša gribas.

Vardarbības izdarītāju programmu nolūks ir preventīvs, un tās jāuzskata par pakalpojumiem sieviešu aizsardzībai pret vardarbību. Jāmazina risks, kam pakļautas sievietes, un sankcionētās vardarbības izdarītāju programmās šis risks vienmēr rūpīgi jāuzrauga. Veiksmīgam darbam ar vardarbības izdarītājiem ir svarīgi, lai upuriem būtu pieejams patvērums un atbalsta dienesti un lai tiktu nodrošināta sadarbība ar sieviešu dienestiem un citām iestādēm.

Kopumā programmas veiksmīgāk aptur fizisku vardarbību nekā citus vardarbības veidus. Šķiet arī, ka dažādas programmas sasniedz dažādas mērķa grupas, ņemot vērā sociālo piederību, personību un citas īpašības. Ir veikts ļoti maz pētījumu, un esošajos labākajā gadījumā norādīta (neliela) programmas laikā sasniegta virzība, bet vēl nav aplūkoti rezultāti vidēji ilgā laikposmā, piemēram, pēc 12 mēnešiem.

Apvienotajā Karalistē saskaņā ar valsts rīcības plānu Valsts probācijas direktorāts ir pieņēmis standartizētu programmu vardarbības novēršanai ģimenē, kas īstenojama Anglijā un Velsā. Lai gan eksperti ir pauduši šaubas par vienotas pieejas īstenošanu bez iepriekšējas izvērtēšanas, tomēr, veicot šo pasākumu, valdība skaidri uzņemas atbildību par vardarbīgo vīriešu uzvedības mainīšanu, nosakot to par savu prioritāti. Tomēr probācija attiecas tikai uz nelielu daļu no visiem faktiski notiesātajiem vīriešiem.

2.4. Saistība ar bērnu aizsardzību

Tikai nesen ir radusies izpratne, ka pret sievietēm vērsta vardarbība nodara kaitējumu arī bērniem. Bērna labklājība tiek apdraudēta trīs veidos.

- Ja vardarbība tiek vērsta pret māti, ļoti iespējams, ka arī bērni cietīs no tiešas vardarbības, un mātes, kuras tiek ļaunprātīgi izmantotas, ir mazāk spējīgas aizsargāt savus bērnus. Vairākās valstīs ir apstiprināta savstarpējā saistība starp sievietes ļaunprātīgu izmantošanu un visa veida sliktu izturēšanos pret bērnu – fiziska, emocionāla, seksuāla rakstura, kā arī nolaidību.
- Bērnam, kas ir liecinieks vardarbībai pret māti, tiešai (kā aculiecinieks) vai netiešai (dzirdot vardarbību no blakus istabas vai vērojot mātes bailes un ciešanas), tiek radīts emocionāls slogs un dažreiz arī emocionāla trauma.
- Ļoti iespējams, ka zēni, kas ir liecinieki vardarbībai pret māti, vēlāk dzīvē paši izdarīs vardarbību, bet meitenes, kas ir liecinieces šādai vardarbībai, pašas kļūs par upuriem.

NVO izveidotās sieviešu patversmes vismaz pirms 25 gadiem atzina nepieciešamību pēc īpašiem pakalpojumiem, kas būtu paredzēti bērniem, bet šādas patversmes bieži tika uzskatītas tikai par pagaidu uzraudzību, kamēr sievietei var ierādīt jaunu mājokli. Apvienotajā Karalistē, Zviedrijā un Vācijā veiktos pētījumos ir konstatēts, ka līdz izpratnes veidošanas kampaņu īstenošanai bērnu aizsardzības iestādes – gan oficiālās, gan brīvprātīgās – ar bērnu labklājību saistītajos gadījumos pārsvarā nespēja identificēt ļaunprātīgu izmantošanu mājās pat, ja šāda informācija tika sniegta lietās. Sociālie darbinieki pat var uzskatīt, ka tēva vardarbība pret māti nav saistīta ar bērna labklājību.² Tomēr konsekventas izpētes atzinumi pierāda, ka vardarbība bieži vien pastiprinās, kad

² Sk. Mullender, A., *Reducing domestic violence: what works? Meeting the needs of children*, Home Office Crime Reduction Research Series Briefing Note, Londona, 2000.; Eriksson, M., et al., *Tackling men's violence in families*, Bristol, 2005.

sieviete meklē iespējas dzīvot šķirti vai šķirties. Tādēļ ir nepieciešama apmācība riska novērtēšanā.

Gandrīz visas dalībvalstis apgalvo, ka tās sniedz aizsardzību un palīdzību bērniem, kas ir liecinieki vardarbībai pret māti. Tas ir krasā pretrunā ar izpētes rezultātiem izvēlētajās valstīs; iespējams, tika saprasts, ka jautājums attiecas uz bērnu aizsardzības pasākumiem kopumā. Patversmēs atbalsts bērnam ir atkarīgs no tā, vai māte lūdz palīdzību, un no uzturēšanās ilguma. Ārpus patversmēm nav daudz īpaši apmācītu dienestu, kas atbalstītu tos bērnus, kas ir liecinieki vardarbībai mājās.

Saskaņojot ikviena indivīda tiesības uz drošību ar bērna tiesībām uz saskarsmi ar tēvu, dažās valstīs ir ieviestas uzraudzītas tikšanās pēc laulāto atšķiršanas vai šķiršanās, un tiek izstrādātas vadlīnijas. Tomēr jāatzīmē, ka šim nolūkam ir nepieciešama profesionāļu klātbūtne, un tiesas nelabprāt izdod šādus rīkojumus pat tad, ja vardarbība pret māti ir dokumentāri apstiprināta.

3. daļa. Pasākumi pret sievietēm vērstas vardarbības nepieļaušanai un tās sodīšanai

3.1. Sodīšana un kriminālvajāšana

Vardarbība ģimenē

Lielākajā daļā dalībvalstu nav īpašu tiesību aktu par vardarbību mājās vai vardarbību pret sievietēm. To aptver vispārīgi krimināllikuma noteikumi (piemēram, Armēnijā, Maltā, Vācijā, Apvienotajā Karalistē, Čehijas Republikā, Horvātijā, Grieķijā, Latvijā), un sodu par to nosaka galvenokārt saskaņā ar pantu par vardarbību pret personu (piemēram, Maltā, Rumānijā, Igaunijā, Ungārijā), sodot kaitējumu personas dzīvībai, veselībai un fiziskajai integritātei, brīvībai un cieņai. Ja tika pievienoti kādi noteikumi, nolūks bija nodrošināt, lai vardarbību uzskatītu par *vienādi* smagu noziegumu neatkarīgi no tā, vai tā izdarīta ģimenē vai ārpus tās.

Dažās valstīs krimināltiesību akti paredz sodīt vardarbību saskaņā ar nodarījumiem, kas saistīti ar ģimeni, piemēram, "Likums par vardarbības novēršanu ģimenē" (Polija), "Noziegumi pret ģimeni un bērniem" (Lietuva), "Nodarījumi pret ģimenes attiecībām" (Dānija). Piemērs ir noteikums "Ikvienam, kas fiziski vai psiholoģiski slikti izturas pret kādu savas ģimenes locekli, personu, kas pastāvīgi vai uz laiku atrodas viņa aprūpē, vai nepilngadīgo [...] var tikt piespriests ieslodzījums uz laiku no trīs mēnešiem līdz pieciem gadiem" (Polijas krimināllikuma 207. pants). Dažas dalībvalstis ir pieņēmušas īpašus tiesību aktus par vardarbību pret laulāto, kopdzīves partneri vai "tuvu personu" (Slovākijas Republika). Daži tiesību akti paredz sodus par fizisku vai psiholoģisku sliktu izturēšanos pret laulāto, nepilngadīgo vai personu ar garīgās vai fiziskās attīstības traucējumiem (piemēram, Portugāle) vai par miesas bojājumu vai smagu miesas bojājumu nodarīšanu nepilngadīgajam (piemēram, Bosnija un Hercegovina). Daudzi no šiem tiesību aktiem arī atbilst principam, ka ļaunprātīgu izturēšanos neignorē vai neattaisno tikai tādēļ vien, ka tā notiek ģimenē.

Turpretī citu tiesību aktu izmaiņu mērķis ir sodīt vardarbību *bargāk*, ja tā notiek ģimenē vai pret intīmo partneri vai laulāto. Dažās dalībvalstīs likums paredz bargāku sodu, ja nodarījums ir veikts pret laulāto vai partneri (piemēram, Luksemburga, Francija). Polijas Kriminālkodeksā īpaši aplūkoti gadījumi, kad vardarbība tiek izdarīta ģimenē. Kriminālkodeksa 207. panta 1. punkts nosaka, ka vardarbības ģimenē izdarītājam var atņemt brīvību uz laiku no trīs mēnešiem līdz pieciem gadiem. Šo laiku var palielināt līdz desmit gadiem, ja nodarījums bijis īpaši nežēlīgs, vai līdz divpadsmit gadiem, ja upuris mēģina izdarīt pašnāvību (207. panta 2. punkts).

Kipras likums "Par vardarbību ģimenē" skaidri norāda, ka vardarbība ģimenē ir atbildību pastiprinošs apstāklis, kas ir iemesls bargākam sodam nekā par citiem vardarbības veidiem, kas sodāmi saskaņā ar kopējo Kriminālkodeksu. Tas arī norāda, ka ikvienu fiziskas vai psiholoģiskas vardarbības aktu, kas izdarīts bērna klātbūtnē, uzskata par vardarbību pret bērnu, kas var radīt psiholoģisku kaitējumu, un ir smags nodarījums. Visiem valsts iestāžu darbiniekiem, piemēram, policistiem, sociālajiem darbiniekiem, skolotājiem, pat ārstiem, psihologiem un psihietriem, kad to uzmanību piesaista vardarbība ģimenē, ir pienākums septiņu dienu laikā iesniegt ziņojumu galvenajam prokuroram, kas var uzsākt kriminālvajāšanu. Ja vardarbība tiek izdarīta bērna klātbūtnē, sievai ir jāliecina, jo citādi viņu pašu var saukt pie atbildības.

Trešā pieeja likumdošanā ir pieņemt speciālus tiesību aktus par vardarbību pret sievietēm, tādējādi uzsvāru no ģimenes novirzot uz vardarbības *dzimuma* aspektu. Zviedrijā likums “rupju sievietes integritātes pārkāpumu” definē kā atkārtotas, sodāmas darbības, ko vīrieši veic pret sievietēm, ar kurām tiem ir vai ir bijušas tuvas attiecības. Ja vīrietis atkārtoti vai pastāvīgi izdara noteiktas noziedzīgas darbības, piemēram, veic uzbrukumu, izsaka draudus vai ietekmē otru personu, viņu var sodīt par smagu pārkāpumu, nevis par atsevišķiem nodarījumiem. Tam jābūt darītam atkārtoti un ar nolūku nopietni kaitēt viņas pašapziņai.

2004. gadā Spānijā stājās spēkā jauns likums (28. decembra pamatlikums 1/2004 “Par saskaņotiem aizsardzības pasākumiem cīņā pret vardarbību, kas balstīta uz dzimumu”). Šis ir plašākais Krimināllikuma grozījums Eiropā attiecībā uz vardarbību pret sievietēm. Tajā ir aptverti un izcelti tipiskākie vardarbības veidi, tas regulē bīstamības aspektu saistībā ar ieroču nēsāšanu mājās, un tajā ir noteiktas pasākumi pret vardarbības izdarītājiem. Noteikti kaitējumi ir pamats ieslodzījumam uz laiku no diviem līdz pieciem gadiem, ja upuris bija vai ir bijusi agresora sieva vai bijusi ar to analogās intīmās attiecībās, gan dzīvojot kopā, gan nedzīvojot kopā. Brīvības atņemšanas sodu var aizstāt tikai ar sabiedriski derīgo darbu, papildus nosakot pienākumu apmeklēt īpašus atkārtotas izglītošanas un psiholoģiskās terapijas kursus. Turklāt vardarbības izdarītājam, kam izcieš brīvības atņemšanas sodu vai veic sabiedriski derīgo darbu, nebūs tiesības turēt īpašumā vai nēsāt ieročus no viena līdz trīs gadiem.

Turcijā Ģimenes aizsardzības likuma mērķis ir novērst vardarbību pret sievietēm un it īpaši nepieļaut vardarbību ģimenē. Šis likums stājās spēkā 1998. gadā. Ar to ieviesa dažus aizsargājošus rīkojumus, kurus izdeva ģimenes lietu tiesas, pamatojoties uz vardarbībā cietušo sieviešu un bērnu sūdzībām vai prokurora pieteikumu. Vardarbības upuri vai trešās puses var iesniegt pieteikumu prokuroram, lai tas veic nepieciešamos pasākumus. Lai aizsargātu upurus un citus ģimenes locekļus, likums arī nosaka, ka puse, kas izdarījusi vardarbību ģimenē, noteiktu laiku nedrīkst uzturēties mājās vai darbā. Šā aizsargājošā rīkojuma mērķis ir nodrošināt, lai puses neredzētu un nedzirdētu viena otru. Ja drošības dēļ ir jāatzīst, ka vardarbības izdarītājs neievēro nolēmumus, ar kuriem izdod aizsargājošos rīkojumus, tiesa var piespriest sodu ar brīvības atņemšanu uz laiku no trīs līdz sešiem mēnešiem.

Kopumā var teikt, ka pastāv vispārēja tendence pieņemt tādus tiesību aktus, kas par vardarbību ģimenē nosaka bargākus sodus nekā agrāk un paredz, ka prokurors uzsāks tiesvedību *ex officio*. Tomēr gandrīz netiek uzraudzīts, cik lielu daļu no lietām šādi faktiski ierosina, un tikai ļoti retos gadījumos tiek minēti pasākumi upura aizsardzībai, kura liecība ir nepieciešama kā pierādījums. Sodū palielināšana par noziegumiem, kas lielā mērā tiek uztverti kā daļa no ikdienas, var nozīmēt, ka lietas ierosina tikai vissmagākajos gadījumos, jo īpaši, ja ieilgušas tiesvedības laikā atbilstoši necenšas nodrošināt upura neatkarību un drošību. Lai kriminalizācijai būtu efektīva, jāformulē saistība ar aizsardzības pasākumiem.

Seksuāla vardarbība

Dalībvalstu tiesību aktos ir ļoti dažādi definēta gan izvarošana, gan seksuāla vardarbība, kā arī nosacījumi, saskaņā ar kuriem par tās izdarīšanu uzsāk kriminālprocesu. Joprojām lielā daļā Eiropas valstu lieto tradicionālo izvarošanas definīciju.

- Dažās valstīs tiek uzskatīts, ka noziegums ir izdarīts tikai vagināla dzimumakta laikā (piemēram, Latvijā) vai dzimumakta laikā ar sieviešu dzimuma personu (Rumānija,

Turcija), tādējādi norādot konkrētu dzimumu un neiekļaujot citus seksuālas vardarbības veidus.

- Dažās valstīs izvarošanas nosacījums ir spēka vai draudu lietošana dzimumakta panākšanai, kas izslēdz tādas personas izvarošanu, kas neizrāda pretestību (piemēram, Armēnija, Slovēnija).

Tiesiskās reformas vairākās valstīs ir paplašinājušas sodāma nodarījuma *definīciju*. Piemēram, Luksemburgā izvarošanu tagad definē kā jebkuru dzimumaktu neatkarīgi no veida un līdzekļiem, kas veikts ar kādu citu personu, lietojot vardarbību, draudus, viltu vai izmantojot situāciju, kad šī persona nespēj apzināti piekrist vai izrādīt pretošanos. Nīderlandē agrākais termins “dzimumakts” tika aizstāts ar frāzi “fizisks dzimumakts”.

Pastāv arī plašākas definīcijas, kas paredz sodīt daudzus iespējamus seksuālas vardarbības veidus. Polijas likumā nav neprecizēts izvarotāja vai upura dzimums, un tas aptver izvarošanu laulībā, homoseksuālu izvarošanu un prostitūtu izvarošanu. Citas plašas definīcijas ietver šādus aspektus:

- upuri un likumpārkāpēji var būt abu dzimumu pārstāvji, piemēram, “ikviens, kas piespiež ... citu personu” vai “ikviena persona, kas piespiež kādu citu tā paša vai pretējā dzimuma personu” (Slovēnija);
- Vācijas 1997. gada likums nosaka, ka sodāms ir jebkāda veida fizisks dzimumakts, tostarp, lietojot priekšmetus, un atbildību pastiprinošs apstāklis ir, ja izvarošanu “kopīgi izdara vairākas personas”;
- dažādi veidi, kā “piespiest” upuri, piemēram, Luksemburgā – “lietojot vardarbību un draudus vai viltu vai izmantojot, ka persona nespēj apzināti piekrist vai izrādīt pretošanos,” vai Portugālē – “lietojot vardarbību, nopietnus draudus vai sava nolūka realizēšanai panākot, lai persona zaudē samaņu vai nespēj pretoties”;
- šie paši aspekti attiecībā uz tiem seksuālas vardarbības aktiem, kas notiek bez fiziska dzimumakta.

Cita pieeja reformai ir koncentrēt uzmanību uz *piekrišanas* trūkumu, nevis spēka lietošanu. Šādi ir iespējams novirzīt pierādīšanas pienākumu personai, kas rīkojusies bez apdoma, neņemot vērā piekrišanu, vai lietojusi citus piespiešanas veidus, nevis fizisku spēku.

Dažās valstīs izvarošanas definīcija nosaka, ka upuris nav piekritis seksuālai darbībai (piemēram, Apvienotajā Karalistē).

Saskaņā ar 2003. gada Likumu par nodarījumiem pret dzimumneaizskaramību [*Sexual Offences Act*] (SOA) Apvienotajā Karalistē joprojām apsūdzībai jāpierāda piekrišanas trūkums. Tomēr šajā likumā ir norādītas sešas kategorijas, kurās uzskata, ka piekrišana nav bijusi dota, ja vien nav pietiekami daudz pierādījumu par to, ka atbildētājs pamatoti uzskatīja, ka upuris piekrīt, un divas kategorijas, kurās piekrišana pilnīgi noteikti nav bijusi dota.

Apvienotās Karalistes valdība apsver vairākus pasākumus, ar kuru palīdzību tā mēģinātu palielināt to izvarošanas lietu skaitu, kurās vainīgais tiek notiesāts, un tuvākajā laikā sāks

konsultācijas. Viena no jomām, kam jāpievērš uzmanība, ir tas, vai pastāv vajadzība precizēt likumu attiecībā uz piekrišanas spēju. Šobrīd oficiāli nav definēts, kas ir šī spēja.

Nīderlandē ir bijusi līdzīga notikumu attīstības gaita saistībā ar piekrišanas jēdzienu un vajadzību vardarbības izdarītājam “pamatoti uzskatīt”, ka upuris pauž savu piekrišanu.

Lai gan izpēte ir pierādījusi, ka lielu daļu no izvarošanām vai seksuālas vardarbības (45 % saskaņā ar 2001. gada pētījumu par noziegumiem Lielbritānijā) izdara vīrs vai partneris, ne visās dalībvalstīs izvarošana laulībā ir noziegums.¹ Austrijā ar likumu tas tika atzīts 1989. gadā, Apvienotajā Karalistē – 1991. gadā, Šveicē – 1991. gadā, lai gan līdz pat 2003. gadam tas nebija valsts tiesību aktu pārkāpums, Nīderlandē – 1992. gadā, Vācijā – 1997. gadā, Francijā – 2006. gadā. Divpadsmit Eiropas valstis tagad ir svītrotušas izņēmumu par laulātā izvarošanu.²

Joprojām pastāv šķēršļi. Francijā – līdz stājās spēkā 2006. gada Likums par partneru savstarpējas vardarbības vai pret bērniem vērstas vardarbības efektīvāku novēršanu un sodīšanu – tradicionālais pieņēmums, ka jebkāda seksuāla darbība laulībā ir likumīga, tiesu praksē bija apstrīdēts tikai daļēji, lemjot, ka šī pieņēmuma pareizību var atspēkot ar jebkuriem iespējamiem līdzekļiem. Dažās valstīs, lai ierosinātu lietu, ir nepieciešama upura piekrišana (piemēram, Čehijas Republikā) vai arī cietušajai lieta jāierosina pašai (Rumānija).

Kopumā Eiropā ir panākti būtiski sasniegumi kopš laika, kad jebkādu vīra seksuālu vardarbību pret sievu tradicionāli uzskatīja par viņa “laulātā tiesībām”. Lai gan sievietes reti kad iesniedz sūdzību pret vīru vai partneri, ar kuru tās attiecīgajā laikā dzīvo kopā, saistībā ar laulāto atšķiršanu vai šķiršanos ir īpaši svarīgi sodīt izvarošanu laulībā. Tam var būt arī svarīga loma, tiesā ierosinot lietas par vardarbīgu uzvedību. Tādējādi sodīšana par laulātās izvarošanu joprojām ir svarīgs elements sieviešu aizsardzībā pret vardarbību.

3.2. Neiesniegtas prasības un prasību novirzīšana

Kriminālās tiesvedības sistēma var funkcionēt, lai novērstu un sodītu vardarbību pret sievietēm tikai tādā gadījumā, ja visas lietas reģistrē un izmeklē un lielā daļā no tām vainīgo patiešām notiesā. Šajā jomā statistikas datu parasti ir maz, un tie dati, kas tika izmantoti izpētē, parāda, ka gan attiecībā uz seksuālu vardarbību un izvarošanu, gan arī attiecībā uz vardarbību ģimenē ziņošana ir nepietiekama un tikai ļoti neliela daļa no reģistrētajām lietām kādreiz nonāk tiesā, un savukārt tikai mazākajā daļā no tām patiešām tiek piespriesti sodi. Tā tas ir gan tajās valstīs, kurās ir obligāta lietas ierosināšana *ex officio*, gan arī citās valstīs.

Pētot tiesiskā regulējuma efektivitāti pret sievietēm vērstas vardarbības, tostarp izvarošanas un seksuālas vardarbības, apkarošanā, iespējams, vislielākās bažas rada neiesniegtās prasības. Visā Eiropā ir konstatēts augsts neiesniegto prasību līmenis attiecībā uz visa veida vardarbību pret sievietēm. Vācijā, pētot lietu pirmstiesas izskatīšanu divās dažādās kriminālvajāšanas iestādēs, konstatēja, ka lielākā daļa no lietām par vardarbību ģimenē tiek izbeigtas. 95 % un 81 % no visām lietām prasību tiesā neiesniedza. Šādi izbeigta lieta

¹ Gandrīz visas valstis, kuras sniedza atbildes uz uzraudzības sistēmas jautājumiem, norādīja, ka seksuāla vardarbība laulībā tiek sodīta, bet dažās valstīs tas tiek darīts tikai ar ievērojamiem ierobežojumiem un par vardarbību nepienākas līdzīgs sods kā par izvarošanu.

² Regan, L. un Kelly, L., *Rape: still a forgotten issue. Briefing document for strengthening the linkages*, Londona, 2003.

apsūdzētajam nerada nekādas juridiskas sekas. Bija būtiska saistība starp upura lēmumu iesaistīties tiesvedībā krimināllietā un lietas iznākumu.³ Standarta procedūra prokuratūrā bija ar vardarbību ģimenē saistītās lietas attiecināt uz privātsūdzībām, tādējādi paužot, ka apsūdzība nav valsts darīšana.

Līdzīgi arī izvarošanas un seksuālas vardarbības gadījumā tieši tiesību aktu īstenošana skaidri parāda neskaitāmos veidus, kādos tiek pārkāptas sieviešu tiesības uz aizsardzību un atbalstu pēc vardarbības un ļaunprātīgas izmantošanas. Visu Eiropas Savienības valstu, kā arī Norvēģijas un Šveices tieslietu ministriju iesniegtie salīdzināmie dati par ziņošanu, apsūdzībām un notiesāšanu par izvarošanu parāda, ka kopš 1970.-ajiem gadiem lielākajā daļā valstu ir samazinājusies to lietu daļa, kurās vainīgais ir ticis notiesāts. Dati par Angliju un Velsu, Īriju, Skotiju, Somiju, un Zviedriju rāda, ka tiek iesniegts aizvien vairāk ziņojumu, bet par aizvien lielāku daļu no tiem lietas neierosina. Tikai Vācijā reģistrēts gan ziņošanas pieaugums, gan atbilstošs apsūdzību skaita pieaugums un to lietu skaita pieaugums, kurās vainīgais ir ticis notiesāts. Iespējams, būtiskāk ir tas, ka vairums valstu sniegušas nepilnīgus datus, un tādēļ nav iespējams pat vispārīgi uzraudzīt tiesu sistēmas reaģēšanu uz paziņotajiem izvarošanas gadījumiem.⁴

Visbeidzot jaunākie tiesību akti, kuru nodoms ir apkarot pret sievietēm vērstu vardarbību, dažreiz apvieno plašu un visaptverošu vardarbības definīciju un bargus sodus, kas ir atbilstoši smagai fiziskai vardarbībai. Šādas apvienošanas rezultāts būs nepiemērojams visos tajos gadījumus, kas neatbilst tradicionālajam priekšstatam par “atbilstošu” soda mēru, kas samērojams ar redzamo nodarīto kaitējumu. Polijas Kriminālkodeksā īpaši aplūkoti gadījumi, kad vardarbība tiek izdarīta ģimenē. Šā Kriminālkodeksa 207. panta 1. punkts nosaka, ka personai, kas vardarbību izdarījusi ģimenē, var atņemt brīvību uz laiku no trīs mēnešiem līdz pieciem gadiem. Šo laiku var palielināt līdz desmit gadiem, ja nodarījums bijis īpaši nežēlīgs, vai līdz divpadsmit gadiem, ja upuris mēģina izdarīt pašnāvību (207. panta 2. punkts). Lai gan ģimenē izdarītas vardarbības definīcija ir vispārīga, praksē Likumu par vardarbības ģimenē novēršanu [*Law on Counteracting Family Violence*] (2005) izmanto tikai smaga fiziska kaitējuma gadījumā. Laika gaitā tas var mainīties, bet pastāv arī risks, ka likumi var eksistēt tikai “uz papīra”.

Lai gan ir svarīgi atcerēties, ka kriminālās tiesvedības sistēma ir tikai viena no iespējām, kas var būt nepieciešama sievietēm, tomēr ir lietderīgi koncentrēt uzmanību uz iespējamajiem risinājumiem, piemēram, atzīt šādas ļaunprātīgas izmantošanas smagumu, izmantojot īpaši smaga nodarījuma statusu, īpašas krimināltiesību normas, efektīvāku saikni starp civiltiesību un krimināltiesību normām, piemēram, īpašas tiesas, un efektīvāku atbalstu, maldoties sarežģīto tiesību sistēmu džungļos.

3.3. Seksuāla uzmākšanās un vajāšana

Pašlaik tikai dažām dalībvalstīm ir īpaši tiesību akti par seksuālu uzmākšanos (piemēram, Luksemburgai, Vācijai, Apvienotajai Karalistei); dažās valstīs uzmākšanās definēta vispārināti, piemēram, Apvienotās Karalistes “Likumā par aizsardzību pret uzmākšanos” [*Protection from Harassment Act*]. Tomēr kopumā tā attiecas uz darba vietu. Dažās valstīs, piemēram, Austrijā, Čehijas Republikā, Francijā, Norvēģijā un Slovēnijā, noteikumi pret uzmākšanos ir ietverti tiesību aktos par nodarbinātības nosacījumiem un darba ņēmēju tiesībām. Citās valstīs pants par seksuālu uzmākšanos ir iekļauts tiesību aktos par dzimumu

³ Hagemann-White, C. et al., *Staatliche Intervention bei häuslicher Gewalt*, <http://www.wibig.uni-osnabrueck.de/>.

⁴ Sk. 1. piezīmi, 21. lpp.

līdztiesību (Beļģija, Dānija, Īrija, Īslande, Šveice, Zviedrija). Reti kad ir apvienotas abas pieejas, kā tas ir. Lietuvas tiesību aktos, kur noteikumus pret seksuālu uzmākšanos un uzmākšanos uz dzimuma pamata satur gan nodarbinātības tiesību akti, tostarp Darba kodekss, gan tiesību akti par dzimumu līdztiesību. Likumā par vienādām iespējām sievietēm un vīriešiem kā horizontāli noteikumi ir ieviesti noteikumi pret uzmākšanos un seksuālu uzmākšanos, un šie noteikumi aptver daudz plašāku jomu nekā tikai līdztiesību nodarbinātībā. Turklāt gan Administratīvais kodekss, gan Kriminālkodekss ietver sankcijas par seksuālu uzmākšanos.

Darbā izdarītas uzmākšanās kriminalizēšana ir efektīva tikai tādā gadījumā, ja darbiniekam, kurš ziņo, nedraud atriebība. Tikai dažos tiesību aktos ir skaidri noteikts darba devēju pienākums radīt vidi, kurā nepastāv uzmākšanās, un aizliegt sankcijas pret darbinieku, kurš sūdzas (piemēram, Luksemburga). Ir novērojama neliela virzība. Agrākais (1992. gada) Francijas likums paredzēja sodu tikai darba devējiem, kas ļaunprātīgi izmantoja savas pilnvaras, lai saņemtu seksuālus pakalpojumus; kopš 2003. gada ir ietverta arī darba biedru uzmākšanās, pierādīšanas pienākums ir novirzīts darba devējam un ir atcelta starpniecība; jaunākie grozījumi paredz, ka rīcība pret seksuālu uzmākšanos tagad attiecas arī uz amatu un mācību programmu kandidātiem, kā arī stažieriem, un var uzskatīt, ka persona, kas seksuāli uzmācas, var būt ikviens uzņēmumā, tostarp arī kolēģi un padotie.

Īrijā Nodarbinātības līdztiesības likums [*Employment Equality Act*] aizliedz jebkāda veida diskrimināciju un paredz skaidri pieļaujamas prakses kodeksus, sniedz vadlīnijas darba devējiem, arodbiedrībām un darba ņēmējiem, kā arī nosaka sūdzību procedūru Vienlīdzības tribunālam [*Equality Tribunal*], turpretī Vienlīdzīga statusa likums [*Equal Status law*] attiecas uz uzmākšanos citās jomās, piemēram, izglītībā.

Dažas dalībvalstis ir pieņēmušas īpašus tiesību aktus pret vajāšanu (piemēram, Nīderlande, Apvienotā Karaliste, Zviedrija un Beļģija) vai arī iekļāvušas normas vispārīgākos tiesību aktos par vardarbību (Vācija). To var klasificēt kā uzmākšanos, ja šis jēdziens ir definēts plašākā nozīmē, kā, piemēram, Īrijā.

Pētījumi rāda, ka vajāti bieži tiek esošie vai bijušie intīmie partneri. Lai to novērstu saskaņā ar krimināllikumu, nodarījums jādefinē kā rīcības veids vai darbību kopums, kas var atšķirties pēc būtības. Sievietes personīgās integritātes pārkāpumi, ja tie ir atsevišķi gadījumi, var nešķist nekas vairāk kā uzbāzība, bet, ja tie tiek atkārtoti, tad tie ir sistemātiska iebiedēšana un bieži vien rada pastāvīgu apdraudējuma sajūtu un risku, ka tie varētu izvērsties dzīvībai bīstamos uzbrukumos. Tādu tiesību aktu izstrāde, kas paredz sodus par šādu uzvedību, ir inovatīvs process, un ir nepieciešama papildu pieredzes apmaiņa attiecībā uz šādiem tiesību aktiem, kā arī jāuzrauga to īstenošana.

3.4. Aizstāvības loma

Upuru aizstāvība vēsturiski bija pirmais solis, lai atzītu, ka pret sievietēm vērsta vardarbība ir sabiedrības problēma, un, pateicoties šai aizstāvībai, tagad ir iegūtas daudz zināšanas politikas izstrādei, intervencei un izglītībai. Mūsdienās dienestus, kas upuriem sniedz konsultācijas un atbalstu, var atrast sociālās, psiholoģiskās vai veselības aprūpes iestādēs, bet liela loma joprojām ir sieviešu NVO. Aizstāvības pakalpojumi parasti nav oficiāli saistīti ar kriminālās tiesvedības sistēmu, bet ir pierādījušies, ka tie ir ārkārtīgi svarīgi taisnīguma panākšanai. Lai gan ir iespējams uzlabot policijas darbu, vācot citus pierādījumus, vainīgo ir grūti un dažreiz pat neiespējami saukt pie atbildības, ja upuris nevēlas vai nevar liecināt. Šķēršļi tam var būt tiesu procesuālie noteikumi – daudzi

izvarošanas upuri izvēlas neliecināt, jo baidās no publiska pazemojuma tiesas procesa laikā. Šķērslis var būt arī bailes par personisko drošību, kā tas bieži ir gadījumos, kad vardarbība izdarīta ģimenē, vai kauns par krimināllietas zīmoga uzlikšanu ģimenes attiecībām.

Nesen Apvienotajā Karalistē un Nīderlandē veikta izpēte parāda, ka aizstāvība ir svarīgs un efektīvs līdzeklis, lai visā kriminālās tiesvedības procesā atbalstītu sievietes, kas piedzīvojušas vardarbību mājās, un palīdzētu nepieļaut situāciju, ka prasība netiek iesniegta. Pastāv lielāka iespējamība, ka sievietes, kurām atbalstu snieguši īpaši aizstāvības dienesti, liecinās, un šīs sievietes parasti ir vairāk apmierinātas ar tiesas procesu.⁵ Tas attiecas arī uz citām institucionālajām procedūrām, tādām kā aizstāvības dienestu specifiskās zināšanas un prasmes palielina iestāžu spēju reaģēt uz vardarbību piedzīvojušo sieviešu situāciju.

⁵ Sk. 17. piezīmi, 12. lpp.

4. daļa. Pieejas saiknes veidošanai starp dažādiem tiesiskajiem regulējumiem

4.1. Saiknes veidošana starp krimināltiesībām un aizsardzības pasākumiem

Tajās dalībvalstīs, kur sievietēm ir pieejami gan aizsardzības, gan sodošā rakstura tiesiskie pasākumi, kas paredzēti vardarbības novēršanai ģimenē, tie bieži nav savstarpēji saistīti. Nesen tika veikti pasākumi, lai izveidotu šādas saiknes. Piemēram, Apvienotajā Karalistē 2004. gada Likums par vardarbības apkarošanu ģimenē, noziedzīgiem nodarījumiem un upuriem [*Domestic Violence, Crime and Victims Act*] nosaka, ka aizsargājošā rīkojuma pārkāpums ir noziedzīgs nodarījums, nevis administratīvais pārkāpums – “necieņa pret tiesu” (ieviests 2006. gada 31. martā). Šis likums arī paplašina ierobežojošo rīkojumu pieejamību saskaņā ar Likumu par aizsardzību pret uzmākšanos [*Protection from Harassment Act*] (1997). Tas paredz, ka, lai aizsargātu upuri, tiesa varēs izdot ierobežojošu rīkojumu attiecībā uz atbildētāju pusi pat tādā gadījumā, ja tā tiek attaisnota noziedzīga nodarījuma izdarīšanā. Šā inovatīvā rīkojuma mērķis ir aizsargāt upurus, ļaujot krimināltiesā izmantot tādus pierādījumus, kas parasti būtu pieļaujami tikai civiltiesās. Maksimālais sods par šādu rīkojumu pārkāpšanu ir brīvības atņemšana uz pieciem gadiem.

Arī Vācijā Likums par aizsardzību pret vardarbību (2002) noteica, ka aizlieguma uzmākties pārkāpums ir noziedzīgs nodarījums. Maksimālais sods ir brīvības atņemšana uz vienu gadu. Vēl viens pasākums, kas sasaista kriminālvajāšanu un aizsardzību, ir īpašu tiesu izveide lietām par ģimenē izdarītu vardarbību. Dažās tiesību sistēmās, piemēram, Kiprā, viena un tā pati tiesa var lemt gan par civiltiesiskiem, gan krimināltiesiskiem pasākumiem.

Tomēr daudzās valstīs krimināltiesas un civiltiesas joprojām uzskata ne tikai par atšķirīgām, bet arī par savstarpēji izslēdzošām. Iebildumus pret aizlieguma tuvoties ieviešanu bieži ceļ, pamatojoties uz to, ka tie darbotos tikai tādā gadījumā, ja noziedzīgs nodarījums *nav* izdarīts, jo pretējā gadījumā sievieti aizsargātu policija, arestējot vardarbības izdarītāju. Šādi netiek ņemts vērā ne ierobežotais aresta vai aizturēšanas laiks tādu mazāk smagu noziegumu gadījumā kā vardarbība, ne atšķirīgais pierādījumu kopums, kas nepieciešams aizsargājošai darbībai pret iespējamām briesmām, salīdzinot ar neapgāžamiem pierādījumiem krimināltiesās.

Tomēr civiltiesību un krimināltiesību sistēmas ilgi ir bijušas nodalītas, un tas rada sarežģījumus. Pasākumi, kas veikti kohēzijas un saziņas uzlabošanai šo divu nozaru starpā, ir svarīgs sākums, bet joprojām vērā ņemamas bažas rada tas, ka šobrīd trūkst holistiskas domāšanas, aptverot vairākas tiesību nozares, tostarp imigrāciju un bērnu aizsardzību.

4.2. Saiknes veidošana starp ģimenē izdarītas vardarbības sodīšanu un noteikumu par saskarsmi ar bērnu

Daudzās valstīs pasākumi, ko veic pret vīrieti, kas mājās ir vardarbīgs, nekādi nav saistīti ar procedūrām un normām, ko piemēro, lemjot par bērna dzīvesvietu un kārtību, kā tas satiks vecākus. Īpaši jau tajās dalībvalstīs, kas ir pieņēmušas normu par kopīgu aizgādību pēc šķiršanās, problēmu saistībā ar vardarbību ģimenē nerisina sistemātiskā veidā. Tādējādi iestādēs, kas gādā par bērnu labklājību, lemjot par saskarsmi ar bērnu, netiek sistemātiski un automātiski ņemts vērā aizliegums tuvoties, saskaņā ar kuru vardarbīgais vīrietis ir izlikts no mājām, vai aizliegums uzmākties, vai pat tiesvedība krimināllietā pret vardarbības izdarītāju. Rezultāti var būt pilnīgi pretrunīgi, jo vīrietim ir aizliegts sazināties ar vardarbībā

cietušo sievu, turpretī mātei ir nepastarpināti ar viņu jāsazinās un jāvienojas par laiku, ko viņš var pavadīt ar bērniem (neuzraudzīts). Šādos gadījumos prasības attiecībā uz saskarsmi ar bērnu ir tiešā pretrunā ar aizliegumu tuvoties vai uzmākties. Zviedrijas Bērnu lietu ombuda pētījums rāda, ka tiesas *biežāk* sliecās pieņemt lēmumu par kopīgu aizgādību tajos gadījumos, kad vardarbība bija minēta lietā, nekā tajos gadījumos, kad tā nebija minēta.

Tas rada gan institucionālu problēmu, jo iestādes, kas gādā par jaunatnes un ģimenes labklājību, nav bijušas atbildīgas par sieviešu aizsardzību pret vardarbību, gan grūtības panākt lielāku dzimumu līdztiesību, jo pasākumus, ar kuriem tēvi tiek aktīvi iesaistīti bērna aprūpē, ir grūti saskaņot ar sieviešu aizsardzību pret viņu bērnu tēva vardarbību. Arī bērnu tiesības ir pretrunīgas – Apvienoto Nāciju konvencija par bērnu tiesībām garantē gan bērna tiesības uz brīvību no vardarbības (tostarp, ja pareizi izprasts, brīvību no piespiedu būšanas par aculiecinieku vardarbībai ģimenē), gan bērna tiesības uz saskarsmi ar abiem vecākiem. Turklāt bērna saskarsmes tiesības, kas ietver tiesības nesatīties, ja viens no vecākiem rada bailes un ciešanas, praksē bieži interpretē kā vecāku tiesības satīties ar bērnu. Tādēļ šī pretruna rada būtiskas problēmas, kuru atrisināšanai nepieciešamas inovatīvas politikas nostādnes.

Vācijas Augstās tiesas lēmumā ir uzsvērts, ka bērna labklājība ir prioritāra salīdzinājumā ar saskarsmi ar (vardarbīgo) tēvu. Spānijas likumā “Integrēti aizsardzības pasākumi pret vardarbību, kas balstīta uz dzimumu” ir ņemta vērā ģimenē izdarītas vardarbības saistība ar bērna aizsardzību, paredzot, ka vardarbīgajam tēvam vai mātei, “ja tiesnesis vai tiesa uzskata, ka tas ir nepilngadīgās vai nespējīgās personas interesēs, (var) atņemt vecāku, aizbildnības vai aizgādības tiesības vai tiesības uz aprūpi audžuģimenē uz laiku no sešiem mēnešiem līdz trīs gadiem”. Gan tiesām, gan iestādēm, kas gādā par bērnu labklājību, lemjot par neuzraudzītu bērna saskarsmi ar tēvu, kas ir bijis vardarbīgs pret māti, jāizvērtē turpmākas vardarbības risks; lai tās varētu novērtēt šos riskus, ir nepieciešamas vadlīnijas un apmācība. Nevienam bērnam nedrīkst piespiest satīties ar māti vai tēvu, kas izturējies vardarbīgi.

4.3. Saiknes veidošana starp ģimenē izdarītas vardarbības apkarošanas pasākumiem un imigrācijas tiesību aktiem

Vairumā Eiropas valstu sievietes, kas iebrukušas valstī apprecoties, pirmo divu gadu laikā nevar pamest vardarbīgu partneri, nezaudējot uzturēšanās atļauju un/vai tiesības uz sociālajiem vai sociālās apdrošināšanas fonda pabalstiem. Dažās valstīs sievietēm bez neatkarīga rezidenta statusa vai sievietēm, kas meklē patvērumu, ir liegts pat ārkārtas patvērums. Tas ir skaidrā pretrunā ar Ieteikumu Rec (2002) 5, kas nosaka, ka aizsardzībai un atbalstam jābūt pieejamam visām sievietēm.

Dažas valstis ir veikušas pasākumus, lai ikvienas sievietes cilvēka pamattiesības uz aizsardzību pret vardarbību saskaņotu ar imigrācijas tiesību aktu noteiktajiem ierobežojumiem, ieviešot izņēmumus vai atkāpes attiecībā uz ģimenē izdarītas vardarbības upuriem (Apvienotā Karaliste, Francija, Vācija, Zviedrija). Izpēte rāda, ka šīs tiesību normas vēl nav izstrādātas tā, lai aptvertu visas situācijas, kurās tās ir vajadzīgas. Piemēram, Apvienotajā Karalistē sievietēm, kuras valstī iebrukušas, lai pievienotos savam partnerim, kas ir rezidents, joprojām ir nepieciešams partnera atbalsts, lai pieteiktos pastāvīgas uzturēšanās atļaujas saņemšanai. Ja šā šķēršļa dēļ tās uzturas valstī ilgāk nekā divu gadu pārbaudes laiku, nesaņēmušas pastāvīgās uzturēšanās atļauju, normu par vardarbību ģimenē vairs nepiemēro un viņas var izsūtīt no valsts. Vācijā un Zviedrijā izņēmumus ģimenē izdarītas vardarbības gadījumos nosaka, katru gadījumu izskatot

atsevišķi, un pārskatot praksi, redzams, ka pagarinātas atļaujas piešķiršana ir atkarīga no tā, vai sieviete var pārliecinoši pierādīt fizisku vardarbību. Tādējādi, lai gan Zviedrija krimināllikumā ir ieviesusi holistisku jēdzienu “smags sievietes integritātes pārkāpums”, to nepiemēro, kad sieviete lūdz piemērot izņēmumus attiecībā uz atkarību no laulātā saskaņā ar imigrācijas tiesību aktiem.

4.4. Sistemātiska iestāžu sadarbība, lai nodrošinātu efektīvu un ātru intervenci

Pasākumi, ko sieviešu aizsardzībai pret vardarbību var veikt viena iestāde, ir stipri ierobežoti. Kopš 1990.-o gadu sākuma vairākās valstīs ir izstrādātas pieejas, kas paredz daudzu iestāžu sadarbību. Tās var definēt kā mērķtiecīgas apvienības, kas ietver visas attiecīgās likumā noteiktās un brīvprātīgās iestādes, kurām sievietes lūdz palīdzību un atbalstu. Mērķis ir izstrādāt saskaņotu politiku un praksi un tādējādi pāriet no atsevišķa upura aizsardzības pie vardarbības problēmas risināšanas kopumā. Lai to paveiktu, galvenajiem dalībniekiem jāpiedalās un jāorganizē savs darbs tā, lai varētu uzlabot katras iestādes praksi.

Iniciatīvas un pieejas, kas ietver daudzu iestāžu sadarbību, ir izplatījušās vairākās Eiropas valstīs. Pašlaik Apvienotajā Karalistē darbojas aptuveni 200 forumi daudzu iestāžu sadarbībai, Vācijā saistībā ar daudzu iestāžu sadarbību ir radīti vairāk nekā 30 intervences projekti, katrā Austrijas federālajā rajonā eksistē intervences centri, kas piemēro daudzu iestāžu sadarbības pieeju, Šveicē darbu ir sākuši vietēja un reģionāla mēroga daudzu iestāžu sadarbības forumi un arī Skandināvijas valstīs ir atrodami daudzu iestāžu sadarbības modeļi. Apvienotajā Karalistē, Šveicē un Vācijā veiktā izpētē ir plaši izvērtēti šie modeļi. Daudzu iestāžu sadarbības pieeja Eiropā pagaidām vēl nav ierasta prakse, un nosacījumi tās efektīvai darbībai nav zināmi plašai sabiedrībai.

5. daļa. Holistiskas pieejas un izpratnes veidošana

5.1. Īpaši vispārējie tiesību akti

Dažos jaunākajos tiesību aktos, kas vienā “paketē” regulē gan krimināltiesību, civiltiesību, ģimenes tiesību un procesuālo tiesību aspektus, gan arī pakalpojumu sniegšanu, ir ievērota daudzdimensionālā pieeja pret sievietēm vērstai vardarbībai. Tā var ietvert:

- izpratnes veidošanas un intervences pasākumu nodrošināšanu;
- aizsargājošu, preventīvu un sodošā rakstura pasākumu nodrošināšanu;
- sieviešu drošības nodrošināšanu, nošķirot likumpārkāpēju no upura;
- rūpes par bērnu drošību;
- operatīvu aizsardzības pasākumu nodrošināšanu;
- dažādu tiesisko pasākumu nodrošināšanu cīņai pret vardarbību;
- dažādu tiesību nozaru mijiedarbību;
- konsultāciju un aizstāvības resursus tiesību aktos.

Spānijas 2004. gada 28. decembra pamatlikums Nr. 1/2004 “Par integrētiem aizsardzības pasākumiem pret vardarbību, kas balstīta uz dzimumu” ir piemērs tādām Eiropas tiesību aktam, kas aptver dažus no iepriekš uzskaitītajiem aspektiem un kas, neskaitot tiesu jomu, attiecas arī uz citiem sabiedriskajiem sektoriem (veselības aprūpes nozari, izglītību, ..) un paredz tiem saistības.

Viens šā likuma pants garantē upura tiesības uz informāciju un integrētu sociālo palīdzību, kas jāsniedz pastāvīgiem neatliekamās palīdzības dienestiem, kas piedāvā specializētu palīdzību, izmantojot profesionālas daudzdisciplīnu vienības. Šādu dienestu radīšanai tiks izveidots fonds. Upuriem ir tiesības uz bezmaksas juridisko palīdzību. Šādas tiesības tiek attiecinātas arī uz tām personām, kas cieš zaudējumus upura nāves dēļ.

Arī nodarbinātības jomā ir izstrādāti aizsardzības pasākumi, kas uz dzimumu balstītas vardarbības upuriem atļauj, piemēram, neierasties darbā, tajā pašā laikā atvieglojot to ģeogrāfisko mobilitāti, darba pārtraukšanu uz laiku, saglabājot amatu, un darba līgumu izbeigšanu. Ir noteikta īpaša palīdzība tiem upuriem, kuriem trūkst finansiālu līdzekļu, ja viņiem vecuma vai prasmju trūkuma dēļ ir grūti atrast darbu. Lai viņus atgrieztu darba tirgū, viņiem piedāvā iesaistīties specializētās rīcības programmās.

Veselības aprūpes jomā ir jāievieš jauni pasākumi, lai upurus atklātu jau pašā vardarbības sākumā un palīdzētu tiem. Vardarbības gadījumā piemēros īpašus protokolus, kas paātrinās tiesas procesu. Valsts veselības aprūpes nozares padomē ir izveidota īpaša komisija, kas koordinēs un izvērtēs šos pasākumus.

Saskaņā ar Spānijas tiesu tradīcijām juridiski galvenā uzmanība ir pievērsta krimināltiesībām. Ir ieviesti īpaši izmeklēšanas tiesnešu amati un īpašas tiesas pret

sievietēm vērstas vardarbības lietu izskatīšanai, kuras pieņems lēmumus krimināllietās, kā arī visās saistītajās civilīetās, tādējādi šīs lietas pirmajā instancē tiks izskatītas vienā un tajā pašā tiesā. Tiks izveidots īpašs prokurora amats uz dzimumu balstītas vardarbības lietām, un šim prokuroram uzticēs pārraudzīt un koordinēt darbības šajā jomā.

Valdības politikas nostādņu izstrādei un visu pasākumu koordinēšanai un veicināšanai Nodarbinātības un sociālo lietu ministrijā ir izveidota “īpaša valdības delegācija pret sievietēm vērstas vardarbības novēršanai”. Turklāt tiks dibināta vēl viena institucionāla struktūra, kas būs piesaistīta šai pašai ministrijai kā koleģiāla organizācija; tā darbosies sadarbībā ar valdības delegāciju, kas būs pret sievietēm vērstas vardarbības stāvokļa un attīstības analīzes centrs (Preambula 28. decembra Pamatlikumam Nr. 1/2004 “Par integrētiem aizsardzības pasākumiem pret vardarbību, kas balstīta uz dzimumu”).

Citas holistiskas pieejas galvenokārt pamatojas uz civiltiesībām. Vāciski runājošajās valstīs pieejas, ar kuru palīdzību tiek veidota saikne starp rīkojumiem par policijas veiktu izlikšanu no mājas un aizliegumiem tuvoties, civiltiesību izpildrakstiem, kriminālsodiem par to pārkāpšanu un aizstāvības pakalpojumiem (sk. iepriekš 14. un 23. lpp.), neparedz krimināllikumā mainīt nodarījumu definīciju. Šveicē 1993. gada “Likums par palīdzību nodarījumu upuriem” paredz konsultācijas un aizsardzību, upuru tiesību aizsardzību tiesvedībā krimināllietā, kā arī kompensācijas un kaitējuma atlīdzināšanu. Tas aizsargā upuru privātumu, kad tie ierosina lietu par seksuāliem nodarījumiem, atļauj tiem iesniegt civilprasības krimināllietās un tos pārstāvēt advokātiem, un izveido un finansē konsultāciju centrus, no kuriem vairāki paredzēti īpaši tām sievietēm, kas cietušas no seksuālas vardarbības; citi ir patversmes vardarbīgas ģimenē upuriem. Šis ir nozīmīgs tiesiskais līdzeklis cīņā gan pret vardarbību ģimenē, gan izvarošanu un seksuālu vardarbību.

Kipras likums “Par vardarbību ģimenē” (pārskatīts 2000. gadā) ietver pasākumus attiecībā uz obligātu ziņošanu, *ex officio* kriminālvajāšanu, ierobežojošiem rīkojumiem, bērnu aizsardzību un liecinieku aizsardzību (tostarp gan pagaidu patversmes, gan procesuāla aizsardzība), kā arī policijas darbinieku apmācību. “Ģimenes konsultanti” ir pilnvaroti gan konsultēt upuri, gan arī izmeklēt sūdzības; viņiem ir arī policijas pilnvaras, lai sagatavotos tiesvedībai krimināllietā.

Polijā jaunais 2005. gada Likums par ģimenē izdarītas vardarbības novēršanu nosaka, ka ģimenē izdarītas vardarbības upuri jāatbalsta, nodrošinot medicīnisku, psiholoģisku, tiesisku un konsultāciju intervenci. Likumā norādīts, ka par krīzes palīdzības un upuru atbalsta centru organizēšanu atbild pašvaldības un novadu pārvaldes, lai gan vēl ir jāizstrādā un jāizvērtē prakse.

5.2. Ieteikuma Rec (2002) 5 izplatīšana un starpnozaru izpratnes veidošana

Eiropas Padomes Ieteikuma Rec (2002) 5 izplatīšana ir svarīga tā īstenošanai. Valdības ir izvēlējušās diezgan atšķirīgus veidus, kādos tās izplatīs šo ieteikumu, bet jau līdz 2002. gada beigām lielākā daļa no dalībvalstīm bija nosūtījušas šo dokumentu dažādām ministrijām un valsts iestādēm un bieži ziņoja par izplatīšanu sieviešu un citām NVO (sk. I papildinājumu, 41. lpp.). Skaidrs, ka pats fakts, ka dokuments ir nosūtīts kādam departamentam vai iestādei, maz izsaka, cik liela uzmanība šim dokumentam tur tiek pievērsta, tomēr tādējādi tiek noteikta atbildība. Savukārt dažas valstis ziņoja par aktīviem centieniem informēt par šiem ieteikumiem un pievērst tiem uzmanību. Šādas darbības vieš cerību, ka šā ieteikuma īstenošanai tiks piešķirta prioritāte. Piemēram, Andora par

ieteikumiem informēja preses konferencē un sagatavoja to izskaidrojumu; Spānija tulkojuma plašai izplatīšanai izgatavoja 1500 papīra kopijas.

Pārtulkojot ieteikumu valsts valodā(-ās), ar to var iepazīties plašāka pilsoniskā sabiedrība, pat ja šajā sabiedrībā plaši lieto angļu (vai franču) valodu. Izpratne rodas, ja skaidru valdības apņemšanos var izlasīt un citēt pierastajā valodā, piemēram, pašvaldībā diskutējot par resursu piešķiršanas prioritātēm, policijas apmācībās vai mācībās skolā. Šķiet, ka tas tiek plaši atzīts; 2002. gadā tika ziņots par tulkojumu 17 valodās.

Sabiedrības izpratnes veidošanas kampaņas ir plaši izplatīta pieeja pret sievietēm vērstas vardarbības apkarošanai. Uz lūgumu norādīt jaunākos notikumus, 2003. gada sākumā šādus pasākumus minēja 14 no 38 dalībvalstīm; pārējās to bija izdarījušas jau agrāk. Šī uzraudzības sistēma paredz vairāk nekā tikai vienreizējas kampaņas un īpaši paredz informācijas izplatīšanu sievietēm par viņu tiesībām un aizsardzību pret vardarbību, kā arī mērķtiecīgu izglītību un profesionālu apmācību. atbildes skaidri liecina, ka lielākā daļa dalībvalstu veic pasākumus abos šajos virzienos.

5.3. Nacionālie rīcības plāni

Šā ieteikuma paskaidrojuma rakstā ir uzsvērtā nacionālo rīcības plānu un to praktiskas īstenošanas “īpašā nozīme”. Nacionāla rīcības plāna izstrāde un publicēšana un koordinējošas struktūras ieviešana ir ne tikai noderīga, bet arī kalpo kā svarīgs rādītājs par to, ka eksistē valsts politika un vēlme to īstenot. Publicēts rīcības plāns ir arī sākumpunkts demokrātiskām diskusijām par politikas nostādņu atbilstību un piemērotību.

Vairums dalībvalstu ir pieņēmušas vispārēju rīcības plāna projektu, respektīvi, tās atzīst vajadzību pēc saskaņotas starpnozaru politikas, lai novērstu vardarbību pret sievietēm gan vispārīgi, gan konkrēti. Kad ekspertu grupa bija pabeigusi šo pirmo apsekojumu, tikai piecās no 38 atbildes sniegušajām dalībvalstīm bija pilnībā izstrādāts rīcības plāns, kas atbilda pienācīgi izstrādātam formātam un tādējādi radīja priekšnoteikumus uzraudzībai. Ne visi no tiem bija vispusīgi un aptvēra visas šā ieteikuma jomas. Vairums no izstrādātajiem rīcības plāniem un projektiem bija diezgan nekonsekventi attiecībā uz detalizācijas pakāpi un iekļautajiem, precīzi formulētajiem rīcības plāniem; bieži precīzi formulēti pasākumi mijās ar neskaidri, vispārīgi izklāstītiem nodomiem. Dažas dalībvalstis bija plāna izstrādes procesā; citas bija izklāstījušas politiku attiecībā uz vajadzību novērst vardarbību pret sievietēm, neprecizējot pasākumus vai pienākumus. Citas dalībvalstis vardarbības problēmu minēja vispārīgā dzimumu līdztiesības plānā vai arī bija noteikušas mērķus un sadalījušas dažus pienākumus, bet nebija norādījušas, kā tos īstenos.

Pilnīgi izstrādātā rīcības plānā būs formulēti pasākumi, norādītas prioritātes un noteikts pamats uzraudzībai. Ir lietderīgi arī aprakstīt esošo situāciju, kuras novēršanai pasākumi ir paredzēti, Piemēri ir šādi: norādīt esošo patversmju skaitu pirms apņemšanās to palielināt, aprakstīt nepilnības esošajos tiesību aktos vai to piemērošanā, kas ir atskaites punkts konkrētiem tiesību aktu grozījumiem vai reformām. Tas ļauj uzraudzīt, vai veiktās izmaiņas patiešām novērš nepilnības.

Jāatzīmē, ka dažas dalībvalstis ir veikušas svarīgus pasākumus bez rīcības plāna. Itālija ir apkopojusi vērā ņemamus datus un izveidojusi tīklu saistībā ar izmēģinājuma projektu “pilsētu tīkls pret vardarbību”. Turklāt, lai izstrādātu “rīcības protokolu” ģimenē izdarītas vardarbības gadījumiem, dažas valstis ievēro pieeju, kas sākas ar starpnozaru sadarbību. Tas

ietver esošo noteikumu un procedūru un to uzlabošanas iespēju rūpīgu pārbaudi un pamata noteikšanu vispusīgākam plānam.

Šajā uzraudzības sistēmā 19 no 29 dalībvalstīm ziņoja, ka tām ir rīcības plāns, kas atbilst paskaidrojumā sniegtajai definīcijai. Tas skaidri liecina par panākumiem virzībā uz aktīvām un saskaņotām stratēģijām sieviešu aizsardzībai pret vardarbību, tomēr norāda arī, ka nepieciešams turpmāks darbs. Rīcības plānu publicēšana internetā angļu vai franču valodā ļoti noderētu tām dalībvalstīm, kas meklē paraugus.

5.4. Izglītība un profesionālā sagatavošana

Nemot vērā pret sievietēm vērstas vardarbības izplatību un tās daudzus veidus, kā arī vajadzību pēc daudzu iestāžu un starpnozaru pieejām, ir ārkārtīgi svarīgi, lai visu attiecīgo profesiju pārstāvji saņemtu pamata zināšanas par problēmas būtību jau arodmācību vai profesionālās sagatavošanas sākumā. Pieredze rāda, ka tad ir vajadzīga tālāka apmācība, lai attīstītu jutīgumu un prasmes, kas nepieciešamas atbilstoši un efektīvai reaģēšanai darbā. Tālākizglītības izvērtējums vairākās valstīs parāda, ka visefektīvākais veids ir likt praktiski rīkoties specifiskās, tipiskās situācijās.¹

Dažādās valstīs ir daudzi labi apmācības piemēri. Dānija priekšmetu “pret sievietēm vērstas vardarbības apkarošana” ir iekļāvusi obligātajā studiju programmā ārstiem, sabiedrības veselības darbiniekiem, lēmumu pieņēmējiem, psihologiem un medmāsām un policijas akadēmijā, kā arī pēcdiploma mācību programmā medicīnas specializācijā ginekoloģijā un vispārējā medicīnā. Vācijā daudzās sociālo darbinieku skolās padziļināti māca šo priekšmetu, un vairākās federālajās zemēs policistiem ir jāapmeklē strādājošo apmācības kurss, kā arī policijas nodaļās jāievieš īpaši sagatavotu konsultantu amati. Valdība ir arī sagatavojusi un policijai un slimnīcām izplatījusi interaktīvus apmācības kompaktdiskus. Slovēnijā visā valstī medmāsu slimnīcās ir atbilstoši apmācītas, lai varētu atpazīt vardarbību mājās un atbilstoši reaģēt. Somija veiksmīgi īsteno daudzu profesiju apmācību.

Nepieciešamība apmācīt policistus ir plaši atzīta un lielākajā daļā valstu aktīvi tiek veikti atbilstoši pasākumi.² Spriežot pēc atbildēm uz šīs uzraudzības sistēmas jautājumiem, kā arī pēc ziņojumiem par izpēti un praksi dažādās valstīs, šķiet, ka apmācību pret sievietēm vērstas vardarbības novēršanā īpaši grūti ir sniegt ārstiem, juristiem un tiesnešiem. Ir vērojama tendence, ka visaugstāk izglītotās grupas tālākāpmācību pieņem tikai no savas profesijas pārstāvjiem. No otras puses, šķiet, ka dažu citu profesiju pārstāvji, piemēram, skolu un pirmsskolas iestāžu skolotāji, kuriem ir svarīga loma problēmas risināšanā, līdz šim nav nokļuvuši apmācības programmu un pasākumu uzmanības centrā. Tas ir jāpildinveido un vairāk jāizmanto iespējas no citām valstīm pārņemt aprikojumu, izglītības programmas un apmācības metodes un informācijas nesējus.

¹ Sk. 18. piezīmi, 12. lpp.

² Kelly, L., *VIP Guide, Vision, implementation and professionalism in policing violence against women and children*, sagatavots Eiropas Padomes Policijas un cilvēktiesību aizsardzības programmai 1997.–2000. gadam, Strasbūra.

6. daļa. Virzības uzraudzība dalībvalstīs

6.1. Atbildes uz CDEG apsekojumu

Atbildes uz uzraudzības sistēmas jautājumiem tika saņemtas no 31 no 46 iespējamajām Eiropas Padomes valstīm laikā no 2005. gada oktobra līdz 2006. gada martam. Dažas valstis atsūtīja arī papildu informāciju, kas raksturoja veiktos pasākumus. Lai novērtētu, cik lielā mērā atbildes atspoguļo paskaidrojumā formulēto normu īstenošanu, būtu vajadzīga sistemātiska informācija un rūpīgāka pasākumu izpēte.

I. Vispārīgi rādītāji (rīcības plāns, līdzekļi, īstenošanas koordinācijas struktūra)

1. Vai jūs esat izveidojuši nacionālu rīcības plānu pret sievietēm vērstas vardarbības apkarošanai? Ja esat, vai tas ir publicēts? Kāds ir termiņš? Vai jūsu rīcības plāns aptver visas pret sievietēm vērstas vardarbības jomas, kas definētas Ieteikumā Rec (2002) 5?

Rīcības plāns ir politikas dokuments par to, kā apkarot pret sievietēm vērstu vardarbību, kurā norādīti gan konkrēti mērķi, gan pasākumi to sasniegšanai. Tajā nosauktas iestādes, kas atbildīgas par šo pasākumu veikšanu un ir pietiekami kompetentas, un norādītas valsts un nevalstisko organizāciju attiecīgās funkcijas un to sadarbība. Tas ietver grafiku un uzraudzības mehānismus. 21 valsts¹ ziņoja, ka ir izveidots nacionāls rīcības plāns, kas vairumā gadījumu (14) ir arī publicēts.

Rīcības plāni attiecas vidēji uz četriem no deviņiem vardarbības veidiem, kas minēti Ieteikumā Rec (2002) 5. vardarbība ģimenē ir aplūkota visos darbības plānos, Izvarošana un seksuāla vardarbība – 14 plānos, bet seksuāla uzmākšanās – 12 plānos no 21.

¹ Horvātija un Spānija norādīja, ka tās nav izveidojušas nacionālu rīcības plānu, un iekļāva šādu papildu informāciju. Spānijā pašlaik attiecīgais tiesību akts, kas regulē šo jautājumu, ir pamatlikums Nr. 1/2004 “Par integrētiem aizsardzības pasākumiem pret vardarbību, kas balstīta uz dzimumu”. Laika periodā no 2001. gada līdz 2004. gadam pastāvēja *II Plan Integral contra la Violencia Doméstica* (Otrais plāns pret vardarbību ģimenē). Vardarbība, kas balstīta uz dzimumu un uz kuru attiecas šis pamatlikums Nr. 1/2004 “Par integrētiem aizsardzības pasākumiem pret vardarbību, kas balstīta uz dzimumu”, aptver visus fiziskas un psiholoģiskas vardarbības veidus, tostarp nodarījumus pret seksuālu brīvību, draudus, ietekmēšanu un patvarīgu brīvības atņemšanu. Horvātijā nacionāla stratēģija aizsardzībai pret vardarbību ģimenē tika pieņemta 2004. gadā laika posmam no 2005. līdz 2007. gadam, un ir publicēts protokols par procedūru gadījumā, ja vardarbība izdarīta ģimenē. Šajā ieteikumā uzskata, ka gan Spānija, gan Horvātija ir izveidojusi nacionālu rīcības plānu.

1. attēls. Rīcības plānos aplūkotie vardarbības veidi

2. Vai jums ir valstiska īstenošanas un izvērtēšanas koordinācijas struktūra atbilstoši I. punkta 3. apakšpunktam Ieteikumā Rec (2002) 5 un tā papildinājuma 4. punktam?

Koordinācijas struktūrai ir valdības pilnvaras, saskaņā ar kurām tā ir atbildīga par valsts vardarbības apkarošanas politikas īstenošanu un tai ir iespējas koordinēt pasākumus; turklāt tā ir atbildīga par regulāras uzraudzības un izvērtēšanas nodrošināšanu. Tās darba struktūras vajadzības gadījumā nodrošina regulāras attiecīgo valsts iestāžu un NVO, kā arī ekspertu apspriedes.

21 valsts ziņoja, ka tajās ir īpaša, valsts līmeņa īstenošanas koordinācijas struktūra; dažas no šīm valstīm bija uzsākušas rīcības plāna projekta izstrādi. Var atšķirties šo struktūru statuss, sastāvs un pilnvaras. Bieži tās ietver gan valsts aģentūras vai ministrijas, gan nevalstiskas organizācijas – sieviešu tiesību lobētājus un/vai pakalpojumu sniedzējus vai to jumta organizācijas – bet dažās koordinācijas struktūrās visus biedrus deleģē valsts iestādes.

3. Vai pasākumiem pret sievietēm vērstas vardarbības apkarošanai valsts, reģionālā un/vai vietējās pašvaldības līmenī tiek iedalīti īpaši līdzekļi?

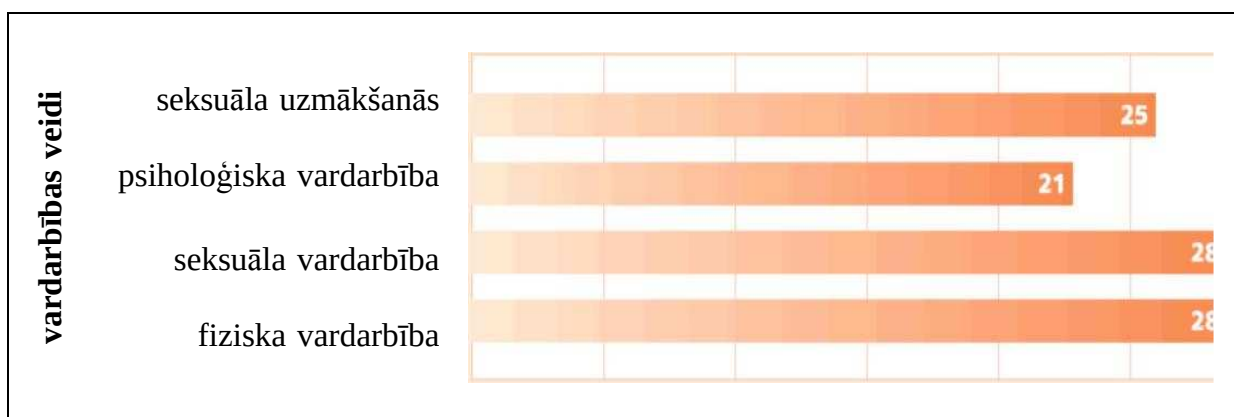
Īpaši līdzekļi nozīmē gan specializētām organizācijām un pasākumiem no budžeta iedalītos līdzekļus, gan regulāras daļas no attiecīgu valsts finansētu iestāžu budžeta, kas asinātas kvalificēta darba nodrošināšanai, lai novērstu vardarbību. Gandrīz visās valstīs (27 no 31) līdzekļus piešķir valsts līmenī, un daudzās no šīm valstīm līdzekļus iedala arī reģionālā un/vai vietējā līmenī. Vidēji gadā tiek iztērēti 8 650 eiro uz 10 000 iedzīvotāju. 28 valstīs NVO savu pasākumu veikšanai, apkarojot pret sievietēm vērstu vardarbību, saņem valsts iestāžu finansiālu atbalstu. Tomēr divās valstīs nav nedz līdzekļu pret sievietēm vērstas vardarbības apkarošanas pasākumiem, nedz arī NVO saņem kādu finansiālu atbalstu.

II. Tiesību akti un tiesas procesi

4. Vai tiek sodīti visi pret sievietēm vērstas vardarbības akti, jo īpaši visa veida fiziska vardarbība pret laulātajām, regulāriem vai gadījuma partneriem vai kopdzīves partneriem, visa veida seksuāla vardarbība pret laulātajām, regulāriem vai gadījuma partneriem vai kopdzīves partneriem, psiholoģiska vardarbība ģimenē un seksuāla uzmākšanās darbā?

23 dalībvalstis no 31 apstiprināja, ka tiek sodīti visi pret sievietēm vērstas vardarbības akti (respektīvi, tas ir noziedzīgs nodarījums). Anketā tika jautāts arī par specifisku vardarbības veidu sodīšanu: visa veida fizisku vardarbību, kā arī seksuālu vardarbību pret laulātajām, regulāriem vai gadījuma partneriem vai kopdzīves partneriem soda 30 valstīs no 31, psiholoģisku vardarbību ģimenē – 23 valstīs, bet seksuālu uzmākšanos darbā – 26 valstīs.²

2. attēls. Vardarbības veidi, par kuriem piespriež sodus

5. Vai likumā, noteikumos vai rakstveida norādījumos ir noteikts, ka policijai ir jāreģistrē visi gadījumi, kad vardarbība notikusi ģimenē? Vai policijai ir jāizmeklē visi gadījumi, par kuriem iesniegti ziņojumi?

Likums nosaka, ka policijai ir jāreģistrē visi gadījumi, kad vardarbība notikusi ģimenē, respektīvi, sūdzības vai apsūdzības oficiāli ir jāatzīmē 26 valstīs no 31. Tikai visus gadījumus reģistrējot policijā, iespējams nodrošināt, lai visos attiecīgos gadījumos sekotu apsūdzība un lieta netiktu izbeigta ar policijas darbinieka lēmumu. Konsekventa reģistrēšana ir ļoti svarīga arī tiesu sistēmas uzraudzībai, un tas vairo izpratni par problēmas apmēru.

Visu paziņoto gadījumu izmeklēšana ietver sūdzības iesniedzēja, aizdomās turētā un visu iespējamo liecinieku liecību pierakstīšanu, kā arī jebkādu citu pierādījumu vākšanu, lai uz to pamata varētu iesniegt ziņojumu prokuratūrā, lai sauktu pie atbildības aizdomās turēto un aizsargātu upuri. Ir būtiski nodrošināt efektīvu apsūdzību un upura aizsardzību pat, ja vēlāk upuris atsakās liecināt tiesā. Lielākajā daļā valstu (26 no 31)³ policijai ir jāizmeklē visi gadījumi, par kuriem iesniegti ziņojumi.

² Īrija atzīmē, ka seksuāla uzmākšanās ir civiltiesību pārkāpums, kuras novēršanai normas ir atrodamas 1998. un 2004. gada Nodarbinātības līdztiesības likumā [*Employment Equality Acts*].

³ Dānija neatbildēja uz šo jautājumu un atzīmēja, ka saskaņā ar Tieslietu administrācijas likumu par noziedzīgiem nodarījumiem jāziņo vietējai policijai. Policijas pienākums ir izmeklēt šos ziņojumus, ja ir pamats pieņemt, ka ir izdarīts noziedzīgs nodarījums, par kuru ir jāizvirza valsts apsūdzība.

6. Vai valsts ir veikusi pasākumus, lai nodrošinātu, ka prokurors var uzsākt tiesvedību krimināllietā gadījumos, kad vardarbība izdarīta ģimenē un seksuālas vardarbības gadījumos?

Ieteikumā norādīts, ka, paredzot atbilstošus pasākumus valsts tiesību aktos, jārada iespēja veikt ātru un efektīvu rīcību pret vardarbības izdarītājiem. Prokurori jānodrošina pret sievietēm vērstu vardarbību uzskatīt par atbildību pastiprinošu jeb izšķirošu apstākli, lemjot par saukšanu pie atbildības. Noteikumi, kas nodrošina, ka prokurors var uzsākt tiesvedību krimināllietā saistībā ar vardarbību ģimenē un seksuālu vardarbību, ir svarīgi mehānismi, jo tie garantē, ka apsūdzība netiek atstāta upura ziņā, kurš ļaunprātīgās izmantošanas dēļ bieži vien ir neaizsargāts, viegli ievainojams un iebaidīts un kuram nav finansiālu līdzekļu, lai uzsāktu tiesvedību krimināllietā. 24 valsts no 31⁴ ir pieņēmušas šādus noteikumus attiecībā uz gadījumiem, kad vardarbība notikusi ģimenē, bet 27 valstis – attiecībā uz seksuālas vardarbības gadījumiem.

7. Vai saskaņā ar jūsu tiesību sistēmu personām, kas kļuvušas par upuriem vardarbībai ģimenē, ir pieejami rīkojumi par tiesas aizsardzību?

Rīkojumi par tiesas aizsardzību var būt svarīgs līdzeklis vardarbības upuru aizsardzībai. Atkarībā no tiesību sistēmas šo terminu saprot dažādi; uzraudzības sistēmā rīkojums par tiesas aizsardzību ir ikviens tiesas izdots rīkojums upura aizsardzībai pret turpmāku vardarbību. Šādi rīkojumi ir iespējami atbilstoši 28 valstu tiesību sistēmām. Termins ietver arī ierobežojošu rīkojumu, ar kuru aizdomās turētajam vai apsūdzētajam aizliedz sazināties vai satikties ar upuri vai arī ienākt ģimenes mājās un to tuvumā vai upura darba vietā un tās tuvumā. Termins ietver arī aizliegumu uzmākties, ar kuru aizdomās turētajam vai apsūdzētajam aizliedz traucēt sūdzības iesniedzēju pat tādā gadījumā, ja viņi dzīvo kopā. Aizsargājošais rīkojums ietver arī rīkojumu upurim, īpaši, ja tas ir bērns, atbilstošos gadījumos neuzturēties ģimenes mājās, ja tā aizsardzību nav iespējams garantēt citādā veidā.

III. Atbalsts upuriem un to aizsardzība

8. Cik daudzās patversmēs sievietes, kas ir kāda vardarbības veida upuri, ar saviem bērniem var rast drošu pagaidu patvērumu un no īpaši apmācīta personāla saņemt konsultācijas un atbalstu? Cik daudz vietu ir pieejamas? Vai tās ir pieejamas visu diennakti visām sievietēm pietiekami plašā ģeogrāfiskajā platībā un bez maksas? Vai ir noteikti obligātie standarti?

Patversme nozīmē pagaidu patvērumu gan sievietēm ar bērniem, gan sievietēm bez bērniem, kur tās ir drošībā no tieša varmākas radītā apdraudējuma un kur tām sniedz piemērotas konsultācijas un praktisku atbalstu vai nu uz vietas vai pēc vienošanās. Lai garantētu drošību, patversme ietver krīzes dienestus, kas reaģē uz tūlītējām briesmām, ko rada vardarbības situācija, un kas ir pieejami saprātīgā brauciena attālumā visu diennakti, vai arī ir saistīta ar šādiem dienestiem.

⁴ Attiecībā uz iespējamību, ka prokurors sāk tiesvedību krimināllietā, Spānija paskaidro, ka ar pamatlikumu Nr. 1/2004 ir radīts prokurora amats pret sievietēm vērstas vardarbības lietās, kuram ir virsprokurora statuss. Viens no prokurora pienākumiem būs sagatavot “neapgāžamu ziņojumu”, kas apstiprinās, ka sieviete ir vardarbības upuris. To izdos, ja būs būtiskas, bet nepārbaudītas vardarbības pazīmes, un nosūtīs tiesai, kura izskatīs attiecīgo lietu. Dānija norāda, ka saskaņā ar Dānijas kriminālkodeksu apsūdzība par noziedzīgiem nodarījumiem, kas saistīti ar fizisku vardarbību – tostarp par seksuālu vardarbību – ir valsts apsūdzība un tādēļ to nedz izvirza sūdzības iesniedzējs, nedz iesniedz, pamatojoties uz noziedzīgā nodarījuma upura ziņojumu.

Patversmes vai drošas mājas sniedz sievietēm iespēju pamest bīstamo situāciju mājās un ir bijušas būtiskas, lai cīnītos ar vardarbību ģimenē; seksuālas vardarbības upuriem var būt nepieciešama arī drošība no turpmāka apdraudējuma. Tā kā vardarbība bieži notiek nakts laikā un nedēļas nogalēs, drošam patvērumam jābūt pieejamam īsā laikā dienā un naktī. Ir pienācīgi dokumentēts, ka pasākumi vardarbības izdarītāja izraidīšanai no dzīvesvietas nemazina vajadzību pēc patversmēm. Patversmes, vietu skaits, to pieejamība un standartu noteikšana ir galvenie rādītāji, kas liecina par dalībvalsts vēlmi aizsargāt sievietes pret vardarbību nekavējoties un praktiski. Lai nodrošinātu pakalpojumu pieejamību visām sievietēm, tās nediskriminējot, un jo īpaši imigrējušajām sievietēm, sniedzot šos pakalpojumus, jāņem vērā kultūras atšķirības un pēc pieprasījuma jābūt pieejamiem tulkotāja pakalpojumiem.

Vairums dalībvalstu norādīja, ka patversmes eksistē (28 dalībvalstis no 31), un par lielāko patversmju skaitu ziņoja Vācija. Kopējais patversmēs pieejamo vietu skaits ir robežās no 6 līdz 45 000.⁵ Attiecīgais vietu skaits uz 10 000 iedzīvotāju⁶ ir robežās no 0,01 Grieķijā līdz 5 Vācijā. Izsakot apgriezti, iedzīvotāju skaits uz vienu vietu ir robežās no 1832 līdz 1,5 miljoniem. Tomēr tikai nedaudzas valstis ziņo, ka tajās ir vairāk nekā viena vieta uz 10 000 iedzīvotāju. 25 valstīs patversmes ir bezmaksas, 24 dalībvalstis norāda, ka patversmes ir pieejamas visu diennakti (24 stundas diennaktī 7 dienas nedēļā), turpretī 15 dalībvalstis no 31 nodrošina patversmes pietiekami plašā ģeogrāfiskajā teritorijā. 20 valstīs ir noteikti obligātie standarti, t. i., prasības par operatīvo pakalpojumu stāvokli, kas pamatojas uz esošajām zināšanām par to sieviešu vajadzībām, kas kļuvušas par upuriem. Standartos jāparedz [pakalpojumu] pieejamība visām sievietēm, kam tie ir vajadzīgi, konfidencialitāte un drošība, darbinieku/konsultantu skaits un kvalifikācijas, tostarp brīvprātīgo apmācība, bērniem domāto pakalpojumu kvalitāte un atbildība sabiedrības priekšā.

9. Vai ir izveidoti dienesti sievietēm, kas ir seksuālas vardarbības upuri, kuros strādā īpaši apmācīts personāls, tostarp diennakts krīzes centri izvarošanas upuriem, kuros nodrošina tūlītēju medicīnisko aprūpi un dokumentu noformēšanu? Vai tie ir pieejami visām sievietēm pietiekami plašā ģeogrāfiskajā teritorijā un bez maksas?

Papildus patversmēm ir nepieciešami īpaši dienesti, kas atbilst izvarošanas un seksuālas vardarbības upuru vajadzībām. Ņemot vērā gan izvarošanas traumatiskumu, gan vajadzību veikt tūlītēju tiesu ekspertīzi, lai savāktu apsūdzībai nepieciešamos pierādījumus, ir nepieciešams krīzes centrs izvarošanas upuriem ar īpaši apmācītu personālu, kas pēc pieprasījuma būtu atvērts 24 stundas diennaktī 7 dienas nedēļā. Krīzes centrs izvarošanas upuriem ir specializēta, droša vide ar īpaši sagatavotiem psiholoģijas un medicīnas pakalpojumiem, kas cietušajiem pieejami krīzes situācijā pēc seksuālas vardarbības; šiem pakalpojumiem jāietver juridiska un psiholoģiska informācija, ārsta apskate un tiesu medicīnas dokumentu noformēšana, psiholoģisku palīdzība, reaģējot uz vardarbības radīto traumu, visa nepieciešamā ārstēšana, konsultācijas un uzraudzība.

Izvarošanā cietušo krīzes centri ar īpaši apmācītu personālu, kas nodrošina neatliekamo medicīnisko palīdzību un dokumentu noformēšanu, ir pieejami 14 valstīs no 31⁷; 13 valstīs

⁵ Dati par pieejamo vietu un guļvietu skaitu atšķiras; dažas valstis uzskaita vietas bērniem, citas neuzskaita, dažas nenorāda, vai sniegtajos datos ir ietvertas vietas bērniem.

⁶ Dati par iedzīvotāju skaitu ir balstīti uz datiem par 2004. gadu.

⁷ Īrija atzīmē, ka ir nodrošināti pakalpojumi, kas ir pieejami visu diennakti. Austrija norāda, ka tajā darbojas seši centri sievietēm, kas ir seksuālas vardarbības upuri, no kuriem viens ir atvērts 24 stundas diennaktī. Spānija piebilst, ka, lai gan tajā nav krīzes centru, visā valstī ir vairāk nekā 1000 sieviešu konsultāciju un informācijas

tie ir bezmaksas un pieejami visām sievietēm. Tomēr tikai septiņas no šīm 14 valstīm nodrošina pakalpojumus pietiekami plašā ģeogrāfiskajā teritorijā.⁸

10. Vai bērniem, kas ir liecinieki vardarbībai pret māti, aizsardzību un palīdzību nodrošina īpaši apmācīts personāls, kas atbilst viņu prasībām? Vai šī aizsardzība un palīdzība ir bezmaksas?

Neskaitot pašas sievietes, arī viņu bērni gūst traumas vai cieš citu emocionālu kaitējumu, esot vardarbības liecinieki, respektīvi, redzot, dzirdot vai zinot par vardarbību pret māti, neatkarīgi no tā, vai uzbrukuma brīdī viņi atrodas istabā, vai nē un vai viņiem tieši uzbrūk vai draud vai nē. Viņiem var būt nepieciešama sagatavota pedagoga vai ārsta palīdzība, lai saprastu un pārvarētu sekas, ko atstāj vardarbības pieredzēšana ģimenē. Tādēļ visiem bērniem, kas ir dzīvojuši situācijā, ko raksturo vardarbība, jāsaņem pienācīga aprūpe un nepieciešamais psiholoģiskais un morālais atbalsts. Bērni arī jāaizsargā tādēļ, ka viņus pašus var iebiedēt, ievainot vai nogalināt vīrietis, kas cenšas izdarīt uz viņiem spiedienu vai atbēgties sievietei, kas viņu pametusi.

25 dalībvalstis no 31 ziņo, ka bērniem, kas ir liecinieki vardarbībai pret māti, aizsardzību un palīdzību sniedz īpaši apmācīts personāls. Šis rezultāts nav pilnībā atbilstošs paziņotajiem datiem par attiecīgo profesionāļu apmācību (sk. 3. attēlu, 35. lpp.). Nav skaidrs, kā bērns var piekļūt palīdzībai; tā var būt saistīta ar mātes vēršanos pēc palīdzības vai arī atspoguļot bērnu aizsardzības pakalpojumus kopumā. Ja aizsardzība un palīdzība pastāv, vairumā gadījumu tā ir bezmaksas.

11. Vai informācija par sieviešu tiesībām un pasākumiem viņu aizsardzībai pret vardarbību, par policiju un juridisko palīdzību un par upuriem domātajiem pakalpojumiem tiek regulāri izplatīta visās attiecīgajās valodās, izmantojot tādas plašsaziņas līdzekļus un metodes, kas ir vispiemērotākās, lai informācija sasniegtu visas sievietes visā valstī?

Pirmais vispārējais Ieteikuma Rec (2002) 5 mērķis ir nodrošināt, lai sievietes savas tiesības varētu realizēt brīvi un efektīvā veidā (I un II punkts). Tādēļ ir vajadzīga informācija, kas ir īpaši pielāgota upuriem un kas skaidrā un visaptverošā veidā viņas informētu par viņu tiesībām un viņām pieejamajiem pakalpojumiem un tiesiskajiem pasākumiem. Turklāt nodrošināt, lai visi upuri saņemtu palīdzību, ir iespējams tikai tad, ja informācija par šiem pasākumiem tiek plaši izplatīta visā valstī visās attiecīgajās valodās, lai par to būtu informēta ikviena sieviete, kas kļuvusi par upuri. 27 dalībvalstis norāda, ka informācija par sieviešu tiesībām un aizsardzības pasākumiem, policiju un juridisko palīdzību un upuriem domātajiem pakalpojumiem, tiek izplatīta, 24 valstis izmanto tādas plašsaziņas līdzekļus un metodes, kas ir vispiemērotākās, lai informācija sasniegtu visas sievietes visā valstī. 19 valstīs informāciju izplata regulāri, bet 16 valstis ziņo, ka to dara visās attiecīgajās valodās.

centru. Lietuva un Igaunija norāda, ka tajās nav dienestu, kas nodrošinātu neatliekamo medicīnisko palīdzību un dokumentu noformēšanu, bet toties ir bezmaksas un visām sievietēm pieejami pakalpojumi; Lietuvā tie pastāv pietiekami plašā ģeogrāfiskajā teritorijā.

⁸ Islande ziņo, ka uzskata, ka viena patversme ir pietiekami daudz, jo sievietes parasti izvēlas pamest savu dzimto pilsētu un pašvaldības ir gatavas apmaksāt ceļu.

IV. Vardarbības izdarītāji

12. Vai vīriešiem, kas bijuši vardarbīgi pret sievietēm, tiek piedāvātas īpaši izstrādātas palīdzības programmas, kuras vada profesionāļi? Cik daudz programmu pastāv?

Ar atbalstu, aizsardzību un palīdzību (potenciālajiem) upuriem nepietiek, lai pārtrauktu vardarbību un ļaunprātīgu izmantošanu; ir svarīgi vērsties pie vardarbības izdarītājiem. Tas iespējams ar iestāžu, programmu un pasākumu starpniecību, lai palīdzētu vīriešiem pārtraukt savu vardarbību pret sievietēm, viņu ļaunprātīgo izmantošanu un dominējošo stāvokli pār viņām. Attiecīgajām palīdzības vai ārstēšanas programmām jābūt adresētām tieši vīriešiem, kas lieto vardarbību pret sievietēm, un saturam vai metodēm jābūt īpaši veidotām, lai mainītu šādu vīriešu uzvedību, attieksmi un uzskatus. Metodēm jābūt balstītām uz pamatīgām zināšanām par vardarbību, tās iespaidu uz sievietēm un bērniem un tās sociālajiem, uz dzimumu balstītajiem un individuālajiem cēloņiem. Ideālā situācijā šīs programmas jāpiedāvā gan brīvprātīgi, gan pēc tiesas nosūtījuma. Programmas jāveda personālam, kas ieguvis profesionālu izglītību sociālajā vai veselības aprūpes darbā, kā arī īpašu apmācību pret sievietēm vērstas vardarbības un vīriešiem domātas intervences jomā.

18 valstīs no 31 pastāv īpaši izstrādātas palīdzības programmas; programmu skaits uz vienu valsti ir robežās no 1 līdz 25. Piemēram, Zviedrijā ir 25 programmas, Nīderlandē – 24, Spānijā – 18, Īrijā – 16, bet Šveicē un Beļģijā – katrā 10. Šīs dalībvalstis atzīst, ka vardarbības izdarītājiem paredzētās programmas ir svarīga preventīva stratēģija pret sievietēm vērstas vardarbības apkarošanai.

V. Sabiedrības informētība

13. Vai plašsaziņas līdzekļu speciālistiem ir izstrādāts rīcības kodekss pret sievietēm vērstas vardarbības novēršanai?

Rīcības kodekss ir tāds principu kopums, kas saistīts ar procedūrām, kuras nodrošina pārskatāmību un iecietību, un ar uzvedības stilu, kas pamatojas uz cieņu pret atšķirībām, dzimumu līdztiesību, atvērtību dialogam un taisnīguma, līdzdalības un tiesiskuma vērtību ievērošanu. Šāds kodekss norāda profesionāļu paredzamās uzvedības normas.

Nemot vērā plašsaziņas līdzekļu ievērojamo lomu sabiedrības informēšanā un attieksmes veidošanā pret vardarbību pret sievietēm, ir ļoti svarīgi izstrādāt rīcības kodeksu plašsaziņas līdzekļu speciālistiem un plašsaziņas līdzekļu uzraudzības organizācijām. Tādējādi īpašs uzvedības kodekss attiecībā uz tādas vardarbības apkarošanu, kas vēsta pret sievietēm, un attiecībā uz seksismu kopumā ir rādītājs, kas liecina par panākumiem ceļā uz plašsaziņas līdzekļu informētību, kā tas ir gadījumā, ja šie jautājumi ir skaidri iekļauti vispārīgākā rīcības kodeksā.

Attiecīgs rīcības kodekss ir izstrādāts tikai 9 valstīs no 31⁹. Tas ir tikai nedaudz vairāk nekā viena ceturtdaļa no visām dalībvalstīm, kuras atsūtīja atbildes. Tomēr, tā kā 2003. gadā ekspertu grupa nebija konstatējusi nevienu šāda kodeksa piemēru nevienā no dalībvalstīm, šie rezultāti liecina, ka ir gūti panākumi.

⁹ Kipra piebilda, ka, lai gan neeksistē rīcības kodekss visiem plašsaziņas līdzekļiem, tomēr pastāv pašregulācijas kodekss reklāmas uzņēmumiem.

14. Vai pastāv struktūra, kas pilda plašsaziņas līdzekļu uzraudzības organizācijas funkcijas jautājumos saistībā ar vardarbību pret sievietēm un seksismu, kā arī sievietes stereotipisku attēlošanu?

Ziņošana plašsaziņas līdzekļos var ļoti lielā mērā iespaidot sabiedrību – pozitīvi un/vai negatīvi. Plašsaziņas līdzekļi ļoti bieži var iedzīvināt mītus par vardarbību pret sievietēm un vairo ar dzimumu saistītus stereotipus. Eiropas radio un TV raidorganizācijās un drukātajos plašsaziņas līdzekļos ir izstrādāti dažādi mehānismi, lai uzraudzītu, pārbaudītu un regulētu plašsaziņas līdzekļu darbību. Šos mehānismus var izmantot, lai apkarotu mītus un stereotipus, kā arī pret sievietēm vērsta vardarbības attēlošanu nolūkā pievērst uzmanību.

Viens no šādiem mehānismiem ir plašsaziņas līdzekļu uzraudzības organizācija, kas ir organizācija vai struktūra, kuras pienākums ir novērst diskriminējošus šķēršļus plašsaziņas līdzekļos, un ko var attīstīt dažādos līmeņos (nacionālā, reģionālā, kopienas) un sfērās (valsts vai pašvaldības, NVO). Seksisms, kas ir negatīva cilvēku diskriminācija, pamatojoties uz viņu iedomāto vai pieņemto seksuālo identitāti, un stereotipisks sievietes attēlojums, respektīvi, sievietes attēlošana ārkārtīgi ierobežotās lomās un uzvedības modeļos saistībā ar darbu, kam ir zema sociālā vērtība, kas ir diskriminējoši šķēršļi.

Diemžēl tikai 13 dalībvalstis¹⁰ var informēt par plašsaziņas līdzekļu uzraudzības organizāciju, kuras pienākums ir novērst šādus diskriminējošus šķēršļus, kas liecina par to, ka šajās jomās jāuzlabo ieteikumu īstenošana.

VI. Izglītošana un mācības

15. Vai pēdējo divu gadu laikā ir bijušas kādas programmas vai pasākumi, lai bērnus valsts skolās izglītotu par vardarbību, kas vērsta pret sievietēm?

Pamata izglītība par dzimumu līdztiesību un specifiska informācija par bērnu tiesībām skolu programmā parasti ir svarīga vardarbības novēršanai un ilgtermiņa izmaiņām. Ir svarīgi agrīnā stadijā jauniešus izglītēt par vardarbību pret sievietēm, lai viņus sagatavotu iespējamībai piedzīvot vardarbību un informētu par to, ka “nevienam vīrietim nav tiesību būt vardarbīgam”. Iespējams, agrīna izglītība var novērst vardarbīgu uzvedību nākotnē. Tas ir arī svarīgs profilakses aspekts, ja skolēni ir informēti par vardarbības veidiem un spēj ziņot par to un/vai atrast palīdzību. Bērnu izglītošanas programmas vai pasākumi ir īpaši kursi vai nodarbības par jautājumiem, kas saistīti ar vardarbību un dzimumu līdztiesību, kuru mērķis ir agrīnā vecumā vairo izpratni par dažādiem pret sievietēm vērstiem vardarbības veidiem un to sekām. Programmās bērni jāmača arī, kā reaģēt uz vardarbību un kā un kur meklēt palīdzību. Programmas vai pasākumi valsts skolās, lai izglītotu bērnus par vardarbību pret sievietēm, ir notikuši 19 Eiropas Padomes dalībvalstīs.¹¹

¹⁰ Īrija atzīmē, ka nacionālā raidorganizācija ir uzsākusi projektu, kura mērķis ir novērst seksismu, stereotipus un neobjektīvu sievietes attēlošanu ēterā.

¹¹ Spānija piebilst, ka skolās un izglītības centros ir pieejams ļoti daudz informācijas bukletu, ziņu programmu un brošūru par vardarbību pret sievietēm. Turklāt pamatlikums Nr. 1/2004 nosaka, ka izglītības programmas visos izglītības līmeņos tiek mainītas, lai ietvertu tēmas, kas saistītas ar vienlīdzību un konfliktu miermīlīgu atrisināšanu. Turklāt vidējā izglītībā tiek iekļauts priekšmets “pilsoniskā izglītība” (4. pants).

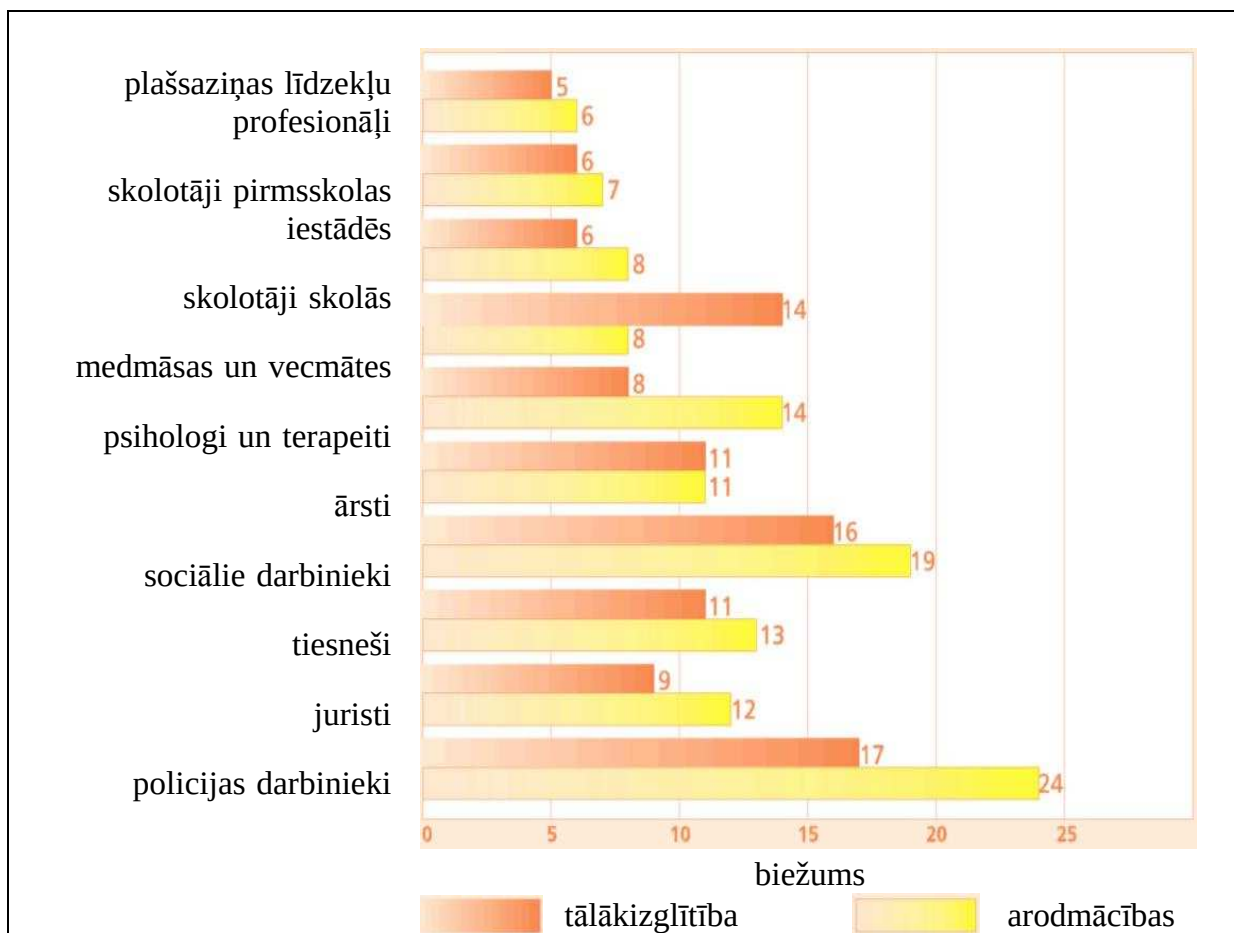
16. Kura no šīm profesiju grupām saņem atbilstošu apmācību par vardarbību pret sievietēm, tās novēršanu un palīdzību?

Ir svarīgi paaugstināt visu attiecīgo profesiju grupu zināšanu līmeni. Apmācība darbojas kā mehānisms izpratnes vairošanai un attieksmes mainīšanai attiecībā uz vardarbību pret sievietēm. Īpaša apmācība par vardarbību ietver apmācību par dzimumu jēdzienu, visiem vardarbības veidiem, upuru situāciju, tās pārvarēšanu, viņu vajadzībām pēc atbalsta, vardarbības iespaidu uz veselību, atbilstošajiem līdzekļiem vardarbības upuru atpazīšanai un līdzekļiem vardarbības pierādījumu nodrošināšanai. Attiecībā uz dažām profesiju grupām tā ietver apmācīšanu par konsultāciju metodēm, rehabilitāciju un/vai sociālo reintegrāciju.

Profesionāļiem pamata zināšanas par vardarbību pret sievietēm jāsaņem profesionālās vai akadēmiskās izglītības laikā, kas nepieciešama darba uzsākšanai attiecīgajā profesijā. Tālākizglītība ir nepieciešama tiem, kuru sākotnēji saņemtā apmācība neaptver šo tēmu, un visiem praktiķiem dažādos savas profesionālās karjeras posmos, tostarp jānodrošina padziļinātāka izglītība, īpaši jau par profilakses metodēm un intervenci.

31 dalībvalsts atbildes rāda, ka sākotnējās arodmācības tiek nodrošinātas vidēji gandrīz četrām no desmit profesiju grupām, visbiežāk policijas darbiniekiem, sociālajiem darbiniekiem, psihologiem/ terapeitiem un juristiem. Tālākizglītību saņem vidēji četras profesiju grupas, visbiežāk policijas darbinieki, sociālie darbinieki, vecmātes un medmāsas un psihologi/ terapeiti. Situācija dažādās valstīs krietni atšķiras. Dažas valstis nodrošina tālākizglītību visām profesiju grupām, turpretī reti kura valsts šo jomu iekļauj arodmācību programmā. Citas valstis ziņo, ka lielākā daļa no profesiju grupām tiek izglītotas par vardarbību pret sievietēm, lai gan netiek nodrošināta tālākizglītība. Tādējādi nav novērojams kopīgs modelis. Spānija arodmācības un tālākizglītību par vardarbību pret sievietēm tagad nodrošina visām profesiju grupām.

3. attēls. Profesionāļu apmācība

VII. Datu savākšana un izpēte

17. Vai policijas statistikā standartizētās kategorijās atbilstoši noziedzīgiem nodarījumiem sistemātiski tiek reģistrēts upura dzimums, vardarbības izdarītāja dzimums un vardarbības izdarītāja attiecības ar upuri? Ja tiek, vai šie dati ir pieejami valsts ziņojumā?

Parasti sistemātiski tiek vākti dati par visiem noziedzīgiem nodarījumiem, par kuriem ziņots policijai, bet tradicionālā policijas statistika nesniedza informāciju par vardarbību ģimenē. Pilnīgā statistikā, tostarp informācija par attiecībām starp upuri un likumpārkāpēju un vardarbības vietu, būs dokumentēts vardarbības apmērs un veidi, kas nonākuši policijas uzmanības lokā, un tā ir būtiska, lai uzraudzītu intervences īstenošanu. Statistiskie pārskati palīdz arī vairoto izpratni policijā un sabiedrībā.

Policijas statistika galvenokārt pamatojas uz informāciju par noziedzīgo nodarījumu, kad par to pirmo reizi tiek paziņots. Dažādās valstīs statistikas dati ir ļoti atšķirīgi. Parasti lielākā daļa statistikas par kriminālnoziedzīgiem ietver informāciju par nodarījumiem atbilstoši sodu kodeksam un var ietvert datus par tiesas nolēmumiem reģistrētajās lietās.

Uzraudzības sistēmas apsekojuma rezultāti norāda, ka dati par vardarbības izdarītāja dzimumu policijas statistikā tiek iekļauti 25 dalībvalstīs no 31; upura dzimums tiek reģistrēts 23 dalībvalstīs, bet attiecības starp vardarbības izdarītāju un upuri – 20

dalībvalstīs. Apmēram 50 % no valstīm (14), kurās šī informācija tika reģistrēta, tā ir pieejama valstu ziņojumos. Piecās valstīs vispār neregistrē šādu informāciju.

18. Vai sistemātiski tiek vākti medicīniskie dati par to gadījumu skaitu, kuros sievietes vērsušās veselības aprūpes dienestos un kuros konstatēta vardarbība?

Sistemātiska medicīnisko datu vākšana ir informācijas reģistrēšana par vēršanos slimnīcās, neatliekamās palīdzības punktos, pie vispārējās prakses ārstiem vai citiem ārstiem privātp praksēs, izmantojot starptautiskas klasifikācijas, lai noskaidrotu veselības aprūpes dienestu apmeklēšanas iemeslu (slimība, nelaimes gadījums, vardarbība vai pašizraisīts kaitējums) un konkrēto diagnozi (ievainojumu veids un vieta). Var reģistrēt arī datus par vietu, kur trauma notikusi, un traumas iegūšanas apstākļiem. Mazāk ticams, ka tiks iekļauti dati par stresa un traumas iespaidu. Šāda sistemātiska medicīnisko datu vākšana notiek 7 valstīs no 31, proti, Andorā, Dānijā, Grieķijā, Horvātijā, Itālijā, Īrijā un Zviedrijā. Datu vākšana atvieglo vardarbības seku izvērtēšanu vidējā un ilgtermiņā un to izmaksu izvērtēšanu, ko veselībai un ekonomikai rada pret sievietēm vērsta vardarbība. Sistemātisku medicīnisko datu vākšanu var izmantot, lai noteiktu kritērijus salīdzinošajai novērtēšanai un uzraudzītu pret sievietēm vērsta vardarbības tendences. Tomēr centralizētai medicīnisko datu vākšanai var būt nepieciešama pacienta piekrišana, izņemot noteiktus īpašos gadījumus.

19. Vai jautājumi par vardarbību pret sievietēm ir iekļauti regulārajā, reprezentatīvajā nacionālajā apsekojumā?

Šajā dokumentā apsekojums nozīmē reprezentatīvu nacionāla līmeņa pētījumu par tādiem jautājumiem kā veselība, labklājība un dzīves kvalitāte, kas veikts, vai nu pamatojoties uz tiešām intervijām, telefona intervijām, vai pašu administrētām anketām, un kas citu tēmu starpā ietver jautājumus par vardarbību. Daudzas valstis veic regulārus iedzīvotāju dzīves apstākļu un/vai veselības stāvokļa apsekojumus. 14 valstis norāda, ka šādos apsekojumos ir iekļauti vairāki standartizēti jautājumi par vardarbību. Šie jautājumi, piemēram, apseko vardarbību, kas piedzīvota pēdējo 12 mēnešu laikā, atbilstoši vardarbības veidam un attiecībām starp vardarbības izdarītāju un upuri. Tomēr reti kad ir ietverta seksuāla vardarbība. Arī dažos nacionālajos veselības apsekojumos ir ietverta informācija par dažādiem vardarbības veidiem.

20. Vai ir veikts reprezentatīvs nacionāls apsekojums, kurā galvenā uzmanība būtu pievērsta visu pret sievietēm vērsta vardarbības veidu izplatībai un ietekmei? Kad?

Aizvien vairāk Eiropas valstu veic īpašus nacionālos apsekojumus par vardarbības pret sievietēm veidiem vai par sieviešu drošību.¹² Šādi apsekojumi parāda uz dzimumu balstītas vardarbības (piemēram, fiziskas vardarbības veidi, draudi, seksuāla vardarbība, brīvības ierobežošana un cita veida psiholoģiska vardarbība) izplatību gan pašlaik, gan agrāk un pašu paziņotas sekas, kā arī palīdzības lūgšanu un upura pieredzi saistībā ar aģentūru un iestāžu reaģēšanu uz vardarbību. 20 valstīs ir veikti nacionāli reprezentatīvi apsekojumi, uzmanību vēršot uz vardarbību pret sievietēm; pirmie apsekojumi tika veikti 1994. gadā; dažas dalībvalstis tos veic regulāri (vai nu reizi gadā vai ar ilgākiem laika intervāliem).

¹² Sk. 2. piezīmi, 7. lpp.

6.2. Ieteikumi turpmākai uzraudzībai

Uzraudzības sistēma ir noderīgs līdzeklis, lai reģistrētu un novērotu pasākumus Ietikuma Rec (2002) 5 īstenošanai. Tā tika veidota tā, lai būtu vienkārša un praktiska, lūdzot sniegt informāciju, kas parasti ir pieejama valsts pārvaldes darbiniekiem. Sistēmu, kas jau tiek piedāvāta tiešsaistē, ļoti viegli var programmēt tā, lai dati tiktu ievadīti tabulās un diagrammās, kuras iespējams ģenerēt ar regulāriem intervāliem. Šāda programmēšana varētu arī novērst neskaidrus jautājumus un pretrunīgas atbildes. Tā kā šo sistēmu nebija iespējams iepriekš pārbaudīt, tagad ir zināms, kuri jautājumi ir jāprecizē, lai nodrošinātu datu uzticamību un derīgumu. To ir ieteicams darīt, piesaistot konsultantu un ieviešot divu gadu ilgu ziņošanas ciklu.

Precīzāks un informatīvāks uzraudzības veids ietvertu vienošanos par periodiskiem statistikas datiem, kas jāapkopo un jāsalīdzina, lai novērtētu gūtos panākumus. Patlaban nevienai dalībvalstij nav nacionālu datu par to, cik gadījumi saistībā ar vardarbību ģimenē nonāk policijas uzmanības lokā, un nav sistemātiska procesa, lai izsekotu izskatīšanai nodotajām lietām vai tiesas lēmumiem. Tādēļ nav atskaites punkta, lai novērtētu, cik efektīvas ir tiesiskās reformas, kas paredz sodus par vardarbību pret sievietēm. Kaut arī katru gadu tiek ieviestas jaunas tiesību normas, lai novērstu un nepieļautu vardarbību pret sievietēm, nav zināms, kāda daļa no vardarbības izdarītājiem patiesībā ir apcietināti, izraidīti no mājām, apsūdzēti, notiesāti un sodīti. Kriminoloģijā ir labi zināms, ka soda paaugstināšana par kādām darbībām dažreiz tikai samazina notiesāšanas iespējamību. Lai būtu efektīvi, tiesību aktiem jābūt izpildāmiem un jātiek izpildītiem. Ir ieteicams izveidot darba grupu, lai izstrādātu periodisko statistiku par policijas darbu un kriminālās tiesvedības iznākumiem.

Tikai nedomājam valstīm ir statistikas dati par tiem vardarbības gadījumiem, kas nokļūst ārstu uzmanības lokā, un parasti šie dati aptver tikai tūlītējus fiziskus ievainojumus. Tādējādi ir grūti gan vairot izpratni veselības aprūpes sistēmā, gan uzraudzīt sniegtās aprūpes efektivitāti. Ekspertiem no dažādi organizētām veselības aprūpes sistēmām vajadzētu izskatīt iespējas sadarbībā ar PVO izveidot lietderīgu medicīnisko statistiku, ņemot vērā tādus jautājumus kā informācijas tiesības un problēmas saistībā ar apdrošināšanu.

Ieteikumā Rec (2002) 5 ir atzīta vajadzība veikt visaptverošu pētījumu, lai cīnītos ar vardarbību pret sievietēm. Šādai stratēģijai pats galvenais ir dati par to, kā darbojas vissvarīgākās iestādes.

7. daļa. Kopsavilkums un ieteikumi

Kopumā *CDEG* veiktais apsekojums attiecībā uz tiesību aktiem par vardarbības novēršanu ģimenē un jaunākā informācija, kas iegūta uzraudzības sistēmā, parāda, ka liela daļa dalībvalstu ir atzinušas, ka vardarbība ģimenē ir nopietna problēma, kas jārisina, balstoties uz stabilu tiesisko nodrošinājumu. Pastāv kopīga tendence paplašināt tiesiskās aizsardzības pasākumu klāstu un izveidot gan aizsargājošu, gan sodoša rakstura ceļu problēmas novēršanai. Šķiet, ka jaunākajās tiesību aktu izmaiņās par vardarbību ģimenē galvenā uzmanība ir koncentrēta uz fiziskas distances nodrošināšanu upura un vardarbības izdarītāja starpā, galvenokārt, tiesiski paredzot rīkojumus par neuzmākšanos, rīkojumus par dzīvesvietu un policijas izdotus aizliegumus tuvoties.

Pastāv atšķirības starp Eiropas austrumu un rietumu daļu. Tiesību akti par vardarbību lielākajā daļā Eiropas valstu ir balstīti uz krimināltiesību sistēmu, un reti kad tajos ir īpašas normas attiecībā uz vardarbību mājās. Rietumeiropas valstis, iespējams, pievērš vairāk uzmanības policijas un civiltiesību sniegtajai aizsardzībai; kopumā šķiet, ka šāda tendence spīlgtāk izpaužas Ziemeļeiropā un vāciski runājošajās valstīs.

Politiskā līmenī ir pievērsta maza uzmanība migrantu un bērnu tiesiskajam statusam saistībā ar vardarbību mājās. Nav pietiekami izprasts, cik svarīgs upuru aizsardzībai ir darbs ar vardarbības izdarītājiem. Nopietnas un pieaugošas pretrunas rada ģimenes tiesību attīstīšana Eiropā, no vienas puses, un sieviešu aizsardzība pret vardarbību, no otras puses. Aizvien vairāk valstu ir ieviesušas juridisku prezumpciju, kas atbalsta bērna saskarsmi ar abiem vecākiem pēc to atšķiršanas vai šķiršanās, un izrādās, ka šo normu ir ļoti grūti līdzsvarot ar bērna aizsardzību gadījumā, ja viņa tēvs ir bijis vardarbīgs.

Šķiet, ka pamatprincips upura neatkarības nodrošināšanai ir atkarīgs no tā, cik lielā mērā ir izveidoti īpaši sieviešu aizstāvības pakalpojumi. Daudzu iestāžu sadarbība un *ex officio* intervence var būt svarīgi pasākumi neatkarības nodrošināšanai, bet tie rūpīgi jāaskaņo ar neatkarības nodrošināšanas principu, stiprinot sievietes spēju uzņemties atbildību pašai par savu dzīvi.

Pēc šā pārskata attiecībā uz Eiropā gūtajiem panākumiem, aizsargājot sievietes pret vardarbību, var izklāstīt dažus ieteikumus par specifiskiem aspektiem.

7.1. Pasākumi upuru aizsardzībai un neatkarības nodrošināšanai

Aizliegums tuvoties, ar kuru vardarbības izdarītāju izraida no mājām, efektīvi aizsargā sievietes pret vardarbību, ja policija to izdod uz vietas. Tā efektivitāte mazinās, ja šo pasākumu neīsteno *ex officio*. Ja izraidīšanas tiesības patur prokuratūra vai tiesas, tiek anulēts šā pasākuma nolūks – tūlītēja pagaidu drošība – un aizliegums tuvoties reti kad vispār tiek izdots. Vardarbībā apsūdzēto vīriešu tiesības var garantēt, pieprasot, lai policijas rīkojumus trīs dienu laikā apstiprina attiecīga iestāde, vai arī, tiesai ātri reaģējot uz ikvienu sūdzību.

Aizlieguma tuvoties efektivitāte un pozitīvā ietekme gan attiecībā uz ekonomiskajām izmaksām, gan cilvēku upuriem saistībā ar atkārtotu vai hronisku vardarbību palielinās, ja psiholoģiskā un sociālā atbalsta dienesti izmanto proaktīvu pieeju, kontaktējoties un sniedzot informāciju, un tādējādi cietušajam dod iespēju mainīt savu situāciju.

Upura aizsardzībai būtiski svarīgi ir tiesas izdoti **aizsargājoši rīkojumi**, kas pielāgoti atbilstoši upura vajadzībām. Tiem jābūt pieejamiem gan kā ārkārtas pasākumiem, ja nav notikusi policijas iejaukšanās, gan kā vidēja vai ilgtermiņa pasākumiem, lai aizsargātu upura tiesības uz drošību bez vardarbības vai bailēm no vardarbības. Lietas izskatīšana tiesā var nodrošināt, ka pienācīgi tiek ņemtas vērā vīriešu (vardarbības izdarītāju) tiesības, bet šādi tiesvedībai jābūt operatīvai. Aizsargājoši rīkojumi ir svarīgi vajāšanas, kā arī seksuālas vardarbības un izvarošanas upuru drošībai, jo viņas var būt apdraudētas, kamēr apsūdzība gatavo lietu iztiesāšanai. Upuru aizsardzību uzlabo tiesas rīkojumi, jo, tiklīdz šāds rīkojums tiek pārkāpts, ir iespējams rīkoties, negaidot, kamēr tiek nodarīt nopietns kaitējums. Skaidri jānosaka procedūras šādu rīkojumu ieviešanai un kriminālsankcijas rīkojuma pārkāpuma gadījumā.

Drošību, pakalpojumus un atbalstu vislabāk sniedz tās iestādes, kuru darbinieki ir saņēmuši īpašu apmācību un pieredzi **sieviešu aizstāvībā** un ieguvuši padziļinātas zināšanas par vardarbību, kas balstīta uz dzimumu. Tā kā atbalsts vardarbībā cietušām sievietēm ir ieviests nesen, vairums sociālo un veselības aprūpes profesionāļu nav saņēmuši atbilstošu apmācību; tādējādi ir ieteicams cieši sadarboties ar tām sieviešu NVO, kas savā darbībā koncentrējas uz šo problēmu. Lai nekavējoties panāktu drošību un apmierinātu steidzamas vajadzības (sociālas, psiholoģiskas, medicīniskas, tiesu medicīnas, finansiālas), patversmēm jānodrošina pagaidu mājoklis, un tām jābūt pieejamām visām sievietēm. Izmaksu analīze rāda, ka patversmes un izvarošanas krīzes centri izmaksā mazāk nekā iestāžu intervence neaizkavētas vardarbības rezultātā.

Tīkls “Sievietes pret vardarbību Eiropā” [*Women Against Violence Europe*] (WAVE), kas izveidots 1995. gadā ANO Sieviešu konferencē Pekinā, ir izstrādājis **standartus** patversmēm un citiem pakalpojumiem; tie ir vērtīgs sākumpunkts nacionālu pakalpojumu standartu izstrādei. Personām, kas kļuvušas par upuriem vardarbībai ģimenē, un tām, kas cietušas no seksuālas vardarbības vai izvarotas, ir atšķirīgas neatliekamās vajadzības, un varētu būt lietderīgi tās izmitināt atsevišķi.

Satraukumu rada tas, ka Eiropā trūkst **izvarošanas upuru krīzes centru** vai citu atbilstošu pasākumu izvarošanas upuriem. Tas atbilst ārkārtīgi zemajam un vēl sarūkošajam apsūdzību un notiesāšanas līmenim, lai gan lielākajā daļā to izvarošanas gadījumu, par kuriem ziņots policijai, izdarītājs ir zināms. Ir pierādījies, kas sieviešu aizstāvības dienestu sniegtais atbalsts paaugstina gan apsūdzību līmeni, gan to lietu skaitu, kurās vainīgais tiek notiesāts. Ja tiesību akts netiek īstenots lielākajā daļā gadījumu, tiek grauts pats tiesiskuma princips un netiek atzītas cilvēktiesības, kuru aizsardzībai tas paredzēts. Šāda situācija ir steidzami jānovērš.

Personas, kas izdarījušas vardarbību mājās vai seksuālu vardarbību, jāsauc pie atbildības divējādi: tām jāpiemēro skaidri noteiktas un neklūdīgas sankcijas, un tās jāmudina mācīties veidot nevardarbīgas attiecības. Vardarbības izdarītāja ārstēšana nedrīkst aizstāt saukšanu pie atbildības, bet tā var būt alternatīva sodam, piemēram, ja pierādāmais vardarbības līmenis neparedz cietumsodu, un, uzliekot naudas sodu, upuris tiks sodīts vēl vairāk nekā vardarbības izdarītājs. Ar tiesas lēmumu noteikta dalība programmā, kas paredzēta vardarbības izdarītājiem, var stiprināt upura aizsardzību. Jāveic arī visi iespējamie pasākumi, lai mudinātu vīriešus brīvprātīgi piedalīties šādās programmās.

7.2. Pasākumi vardarbības sodīšanai un novēršanai

Nedrīkst pastāvēt nekādi **tiesiski izņēmumi** vai privilēģijas, kas piedod vai pieļauj jebkāda veida vardarbību ģimenē vai intīmās attiecībās. Šādi izņēmumi ir nesavienojami ar cilvēka pamattiesībām un nekavējoties jānovērš visās dalībvalstīs.

Pašlaik ir pieejami vairāki labi **izvarošanas juridiskās definīcijas** paraugi, kas ietver visus smagus upura seksuālās pašnoteikšanās, cieņas un integritātes pārkāpumus. Cilvēktiesību ievērošana paredz, ka seksuālai tuvībai vienmēr ir nepieciešama otras personas piekrišana. Tiesību aktos jāparedz sods par zēnu un vīriešu izvarošanu tieši tāpat kā par meiteņu un sieviešu izvarošanu, atmetot tradīcijas, saskaņā ar kurām šo tiesību aktu nolūks bija aizsargāt vīriešu īpašumtiesības uz sievietēm, sieviešu šķīstumu un ģimenes godu. Ikvienas personas izvarošana jebkurā laikā ir smags cilvēka pamattiesību pārkāpums.

Sankcijas par vardarbību ģimenē pret sievietēm var būt vienlīdz efektīvas neatkarīgi no tā, vai tās iekļautas vispārējā krimināllikumā vai formulētas īpašos tiesību aktos. Būtiskākās nepilnības ir konstatētas īstenošanā gan attiecībā uz apstākļiem, kas mazina motivāciju ziņot, gan attiecībā uz to pārkāpumu lielo skaitu, par kuriem ir iesniegti ziņojumi, bet par kuriem prasības netiek ierosinātas. Šo nepilnību īstenošanā var novērst tikai, ja tā ir zināma un tiek dokumentēta. Visām dalībvalstīm jāuzsāk sistemātiska datu vākšana, pateicoties kam būs iespējama analīze, kontrolējot ziņošanu, reģistrēšanu, izmeklēšanu, apsūdzību un notiesāšanu attiecībā uz vardarbību pret sievietēm.

Otrs lielākais trūkums ir **kriminālsankciju nesaskaņošana** ar aizsardzības pasākumiem, kas var pamatoties gan uz civiltiesībām vai administratīvajām tiesībām, gan uz policijas darbu regulējošiem tiesību aktiem vai ģimenes tiesībām. Rezultātā, īstenojot intervenci, var krustoties vai pat būt pretrunīgi dažādi tiesu sistēmas segmentu un kārtības nodrošināšanas nolūki. Tas ir steidzami jāsaskaņo.

Virzība saskaņošanā ir gaidāma, izveidojot **specializētas vienības** policijā, prokuratūrā vai tiesās; pie tām var vērsties, lai saņemtu apmācību, kā arī, lai iegūtu pieredzi, regulāri strādājot ar līdzīgiem gadījumiem. Turklāt tiesām var pieprasīt, lai tās izskatītu visus tiesiskos pasākumus, kas tiek īstenoti katrā jaunā lēmumā.

7.3. Starpnozaru pasākumi

Bērnu tiesības uz brīvību no vardarbības, gan tiešas, gan netiešas, tostarp tiesības nebūt lieciniekam vardarbībai mājās, ir aizvien lielākā pretrunā ar viņu tiesībām uz saskarsmi ar abiem vecākiem vai citiem tuviem ģimenes locekļiem. Visas iestādes, kas gādā par bērnu labklājību, gan tiesību aktos paredzētās, gan brīvprātīgās, jāizglīto par šo pretrunu un jāsniedz tām vadlīnijas tādu procedūru izstrādei, saskaņā ar kurām atbilstoša prioritāte tiktu piešķirta vissvarīgākajām cilvēktiesībām, respektīvi, tiesībām uz dzīvību, cieņu un personisko drošību. Bērniem jābauda tiesības neredzēt vardarbīgo tēvu vai māti, ja viņi to nevēlas vai – ļoti mazu bērnu gadījumā – ja viņus šie apmeklējumi ļoti traucē. Neviena dalībvalsts šo jautājumu vēl nav nedz atbilstoši risinājusi, nedz sagatavojusi vadlīnijas, kuras iespējams īstenot vai izvērtēt.

Daudzu iestāžu sadarbības forumi ir līdzeklis, kas neprasa augstas izmaksas, lai uzlabotu aizsardzības efektivitāti un konstatētu nepilnības vietējā mērogā, kur tās visātrāk iespējams novērst. Šāda foruma nolūks ir sekmēt informācijas plūsmu iestāžu starpā un uzlabot visu iestāžu sniegto pakalpojumu kvalitāti. Tomēr daudzu iestāžu sadarbības forums nevar pildīt

sociālā dienesta funkcijas; tā uzdevums ir nodrošināt, lai politikas nostādnes un procedūras tiktu īstenotas regulāri tā, lai panāktu maksimālu sieviešu aizsardzību pret vardarbību. Iestādes un organizācijas, kas strādā ar indivīdiem, katrai sievietei izstrādās individuālu drošības plānu un palīdzēs viņai atrast veidu, kā dzīvot, vardarbības neapdraudētai.

Eiropas Padome varētu palīdzēt uzlabot pasākumu **kvalitāti**, atbalstot vienota Eiropas tīkla izveidi, un metožu, vadlīniju un pieredzes apmaiņu ar inovatīvu pieeju palīdzību sešās galvenajās pakalpojumu jomās: upuru aizsardzība, konsultācijas, kārtības nodrošināšana, veselības aprūpe, mājokļi, bērnu aizsardzība un programmas vardarbības izdarītājiem. Jāatbalsta arī darbs pie riska novērtēšanas metodēm. Dalībvalstis jāmudina pilnvarot veikt izvērtējumu uz izpēti pamatotu pakalpojumu nodrošinājumam un tiesiskajām reformām.

Visas dalībvalstis jāmudina izstrādāt nacionālus **rīcības plānus**, pārskatīt tos, ziņot par rezultātiem, izstrādāt pakāpeniskus plānus turpmākajiem pasākumiem. Visos šajos rīcības plānos svarīgs elements būs profesionāļu izglītošanas un īpašas apmācības nodrošināšana visās attiecīgajās jomās, kā arī pasākumi, lai vairotu sabiedrības izpratni par vardarbību, kas balstīta uz dzimumu, un visiem saistītajiem jautājumiem un uzlabotu to atspoguļošanu plašsaziņas līdzekļos. Rīcības plānus jāpublicē (ja iespējams, angļu vai franču valodā) un jānosūta Eiropas Padomei, lai veicinātu labas prakses apmaiņu un palīdzētu uzraudzīt to īstenošanu.